MASTER
NEGATIVE
NO. 91-80313-15

AUTHOR:

TEICHMULLER, F.

TITLE:

QUAESTIONES HORATIANAE

PLACE:

GNESEN

DATE:

[1865]

Master Negative #

91-80313-15

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Teichmüller, Ferdinand,
...Quaestiones Horatianae, scr. Dr. Ferdinand Teichmüller... Gnesen, Lange, [1865]
15 p. $26\frac{1}{2}$ cm.

At head of title: Zur öffentlichen prüfung der zöglinge des Städtischen progymnasiums zu Gnesen am 11. april 1865 ladet... ein... Dr. J. Methner...

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 14
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 10-28-91 INITIALS M.O.
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

no. 12

Zur

öffentlichen Prüfung

der Zöglinge

des

Städtischen Progymnasiums zu Gnesen

am 11. April 1865

LADET EHRERBIETIGST EIN

DER DIRIGENT DER ANSTALT

Dr. J. Methner.

NA

popis publiczny uczniów

Progimnazyum miejskiego w Gnieźnie

dnia 11. Kwietnia 1865

ODBYĆ SIĘ MAJĄCY

ZAPRASZA NAJUPRZEJMIÉJ

Dr. J. Methner.

1. Quaestiones Horatianae, scr. Dr. Ferdinand Teichmüller.
2. Schulnachrichten, vom Dirigenten.

Gedruckt bei J. B. Lange in Gnesen. Czcionkami J. B. Langego w Gnieźnie.

Pag. 10 v. 14 lege: Certe uritur jecur ejus qui usti jecoris q. s.

Quaestiones Horatianae.

Scripsit Ferdinand Teichmüller.

Carm. II. 7, 6—8: *cum quo morantem saepe diem mero*
fregi coronatus nitentes
malobathro syrio capillos.

Diem frangunt qui antequam dies ad suum ipse finem perveniat, inponunt ei finem: quod nimirum ita fit, ut quae agi nocte debent, ea iam ante noctem incipiantur. Esse autem noctis, non diei, merum bibere, nemo est qui ignoret. Unde consequens est, *diem mero fregi* non. id quod interpretes volebant, idem esse quod *mero bibendo tempus fefelli*, sed hoc: *non exspectato diei fine bibere merum coepi.* Neque vero alienum ab Horatio fuisse animo fingere diem, antequam suo cursu ad finem pervenerit, quasi vi finitum vel interruptum. indicat etiam illud *partem demere de solido die*, quod eodem modo interpretandum est. Vernaculae linguae haud inepte conferas loquendi genera quae sunt „den Tag zur Nacht machen. Feierabend machen.“

Carm. II. 16. 25—27: *laetus in praesens animus quod ultra est*
oderit sperare et amara lento
temperet risu.

Si cuius os, ut Vergilii verba mea faciam. torquet amaror, hic ridere conatus non eum risum exhibebit, qui facile et sua sponte apparere videtur, sed lentum. Quodsi reputaveris, aptissime ad hunc locum explicandum os amarum animo fingi, cognosces primum hoc, in vocabulo quod est *lento* nullum scripturae vitium latere. deinde illud, interpretes eos qui lentum risum per „ein gelassenes, gleichgültiges Lächeln“ vertunt, reprobandos esse. Rectius vernacula lingua ita interpreteris: mit wenn auch widerstrebendem Lächeln.

Carm. II. 17. 5—8: *ah te meae si partem animae rapit*
maturior vis, quid moror altera,
nec carus aeque nec superstes
integer?

Qui dicit se parte sui amissa non eiusdem cuius antea fuerat pretii fore, quod per se intellegitur dicit. Idem sinit nos arbitrari, detrimentum a se captum exiguum esse, quod h. l. et ad sententiam ineptum et Maecenati parum honorificum est. Aliter Vergilius ad eundem Maecenatem (Georg. II, 41): *O decus o famae merito pars maxima nostrae.* Quae cum ita sint, Peerlcampium distinguentem verba post *moror*, non post *altera* quod interpretes non secuti sunt, sane mirum est. Verba enim sic distincta sententiam exhibent aptissimam: dicit Horatius pretii sui Maecenate mortuo ne dimidiam quidem partem reliquam fore.

Carm. III, 5, 32–36:

erit ille fortis
qui perfidis se credidit hostibus,
et Marte Poenos proteret altero,
qui lora restrictis lacertis
sensit iners timuitque mortem.

Marte altero si recte explicatur per *renovato bello*, friget. Est autem oppositum ei quod est *Marte dubio* vel *incerto*, et indicat Martem iam certo consilio alterutri parti faventem, ut fere idem sit atque *explorata victoria*. Utebatur autem Horatius hoc loquendi genere ut graecum illud ἑτεραλκής imitaretur.

Carm. III, 9. Hoc carmen, sic ut vulgo legitur, conformatum, qui fieri potuerit, ut tot doctis viris in deliciis esset, me non intellegere fateor. Stropha prima atque altera Horatius et Lydia ita inter se conloquuntur, ut eos etiamtum inter se amare priscaeque veneris restituendae cupidos esse apertum sit. Quid duabus quae sequuntur strophis subiciunt? Horatius se Lydiam, Lydia se Horatium nihil curare declarat. Nam hoc, opinor, iactato Chloes et Calai amore non per ambages arguitur. Jam tamquam ne haec quidem dicta essent, duabus quae restant strophis priscus amor restituitur. Praeterea merito mireris hoc, postquam Lydia Chloes mentionem fecit, Horatium tertia stropha de hac puella, cum praesertim patriam eius nominet, ita loqui, quasi Lydiam de ea nihil scire putet. Omnia apta erunt, si duas quae vulgo pro tertia et quarta habentur strophas, eis quae carmen ordiri solent duabus praemiseris, ut carminis partes hoc se excipiant ordine:

1. *Me nunc Thressa Chloe regit,*
dulces docta modos et citharae sciens,
pro qua non metuam mori,
si parcent animae fata superstiti.

2. *me torret face mutua*
Thurini Calais filius Ornyti,
pro quo bis patiar mori,
si parcent puero fata superstiti.

3. *donec gratus eram tibi,*
nec quisquam potior brachia candidae
cervici iuvenis dabat,
Persarum vigui rege beatior.

4. *donec non alia magis*
arsisti, neque erat Lydia post Chloen,
multi Lydia nominis
Romana vigui clarior Ilia.

5. *quid si prisca redit Venus*
diductosque iugo cogit aeneo?
si flava excutitur Chloe,
reiectaeque patet ianua Lydiae?

6. *quamquam sidere pulchrior*
ille est, tu levior cortice et inprobo
iracundior Hadria,
tecum vivere amem, tecum obeam libens.

Carm. IV, 12, 25–28:

verum pone moras et studium lucri,
nigrorumque memor dum licet ignium
misce stultitiam consiliis brevem.

Brevem stultitiam eam putant interpretes, qua quis per breve tempus teneatur, ut sententia sit haec: consilia ad breve tempus valere iube eorumque in locum stultitiam recipe. Verum si hoc voluisset poeta, non *misce* dixisset, quod verbum de eis recte dicitur, quae summa loci communitate inter se iunguntur, non recte de eis, quorum alterum tollitur, alterum ponitur. Aliter Seneca Ep. 103: *Si sapis, alterum alteri misceas, nec speraveris sine desperatione nec desperaveris sine spe.* Jam ut veram generis loquendi vim cognoscamus, respiciendum est illud, *brevem stultitiam* oppositam esse *consiliis*. Stultitia enim brevis eodem intellectu dicitur quo

consilia poterant longa dici. Longa autem sunt consilia, quia curant et petunt longinqua. Eundem in modum *spes* non raro longae dicuntur, consilia autem ipsa Horatius etsi non longa, tamen *aeterna* habet. Quae si recte disputata sunt, brevis h. l. dicitur stultitia propterea, quod longinquarum ac futurarum rerum secura est.

Sat. I, 1. Disputaturo mihi de huius satirae argumento et de ea, qua partes eius inter se nexae sint ratione, praemittenda sunt quaedam de duobus eius locis, quos qui non recte intellexerit, carminis contextum perspicere non poterit. Quorum prior hic est:

ille gravem duro terram qui vertit aratro,
perfidus hic caupo, miles nautaeque per omne
audaces mare qui currunt, hac mente laborem
sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
parvola, nam exemplo est, magni formica laboris
ore trahit quodcumque potest atque addit acervo
quem struit, haud ignara ac non incauta futuri:
quae, simul inversum contristat aquarius annum,
non usquam prorepit et illis utitur ante
quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
demoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,
nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
quid iuvat inmensum te argenti pondus et auri
furtim defossa timidum deponere terra?

Interpretes haec verba sic accipere solent, ut crimine quod v. 38. sqq. infertur avaritiae illum quem legimus primis horum versuum aratorem, cauponem, militem, nautam conpellari et formicae exemplum quo illi se tuendi causa utuntur, avaritiae eorum inlustrandae inservire putent. At quomodo fieri potest, ut poeta cum v. 38. dicat *te*, illos homines cogitet? Petitur illic dives, hi sunt pauperes. An *divitem* esse verisimile est eum, qui terram aratro vertit? an *nautae* vocabulo usus esset poeta mercatorem indicaturus? Accedit quod cum vv. 38 sq. ea quae avarus lucrum faciens contemnit, enumerentur, aestum dico, hiemem, ignem, mare, ferrum, si illi petebantur, praeter cetera senectus memorari debebat. Mitto illud, aratorem sodalesque eius, si pecuniam seponebant, plane probandos fuisse. Horatiumque magis decuisse, gaudere quod seponere possent, quam indignari quod conarentur. Vera loci interpretatio in promptu est. Tantum enim abest, ut quattuor illi homines cum divite quasi coalescant, ut ei prorsus opponantur. Hoc enim vult Horatius: „Arator, caupo, miles, nauta, alii huius generis homines cur tantos labores perferant interrogati a te, avare, se otia sibi parare respondebunt: idem enim faciunt quod formica: tu laboras eo tantum consilio, ne te ditior alter sit.“ Vel ut idem aliis verbis dicam: „Pecuniae congerendae causa et illi et tu labores fertis: sed illi recte, cum sibi parent otia, tu perverse, qui quae tibi parata sunt otia, ea contemnas ac perdas.“ Quaerentes autem quid interpretes locum legentes in errorem duxerit, duplicem potissimum huius rei causam reperimus. Ac primum quidem non poterant illi non existimare, poetam h. l. repetiisse commemorationem eorum quattuor hominum quos supra perstrinxerat, quod tamen ut fieret neque sententiarum nexu ullo modo requirebatur, neque poterat fieri tam inepta ratione: habemus enim

illic:	militem,	mercatorem,	urbanum,	rusticum,
hic:	aratorem,	cauponem,	militem,	nautam.

Alter erroris fons erat ille, quod poeta hac de qua disputamus satira, id agere videbatur, ut universos homines avaritiae reos faceret: quae opinio et ipsa quam vana sit, infra videndum erit. Transimus ad alterum qui nobis spectandus est locum, cuius hi sunt versus:

illuc unde abii redeo, qui nemo, ut avarus,
se probet, ac potius laudet diversa sequentes.
quodque aliena capella gerat distentius uber,
tabescat, neque se maiori pauperiorum
turbae conparet, hunc atque hunc superare laboret,
sic festinanti semper locupletior obstet,
ut cum carceribus missos rapit ungula currus,
instat equis auriga suos vincentibus, illum
praeteritum temnens extremos inter euntem.
inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
dicat et exacto contentus tempore vita
cedat uti conviva satur, reperire queamus.

In primo horum versuum plerique interpretes, sive *qui nemo ut avarus* sive *nemone ut avarus* sive alia legebant, eam sententiam reperire sibi videbantur, ut neminem non avarum esse dici putarent. Cui sententiae hic nullo modo locum esse, apparet vel ex una quae v. 104. facta est, vappae et nebulonis commemoratione, post quam tam parvo intermisso intervallo Horatius, si sanus erat, simpliciter omnes homines avaritiae crimine conplecti non poterat. Itaque verba quae sunt *ut avarus* necessario statuendum est hoc potius significare: *aeque atque avarus, avari more, tamquam avarus esset.* Ea vero quae sequuntur, huic interpretationi obstare cave dicas: quibus non avaritiam, sed invidiam castigari, si adtenderis, cognosces.

Atque haec quidem ita disputavi, quasi omnes hos versus et Horatii esse et in eum quo legimus locum recte inlatos putarem: sed sentio de hac re aliter. Itaque addere quaedam placet, quae si non reprobanda erunt, late patens illud avaritiae crimen etiam fortius arcebunt. In versibus igitur 108—116 plura esse quae orationem parum aptam reddant, nemo est, opinor, qui non sentiat. Accedunt alia. Male enim iubemur v. 111 sq. cum pauperioribus nos conparare, brevi ante alios spectare vetiti. Male diversa sequentes ei dicuntur, quos superare studemus (v. 112). Male is quem praeterire temptamus, v. 113. nobis obstare dicitur. Male, id quod recte monet Peerlcampius, v. 116. *extremos inter euntem* pro *ut extremos inter euntem* positum. Quae cum ita sint, equidem non contentus coniectura Peerlcampii versum 113. pro emblemate habentis omnia illa quae inde a versu 110. usque ad versum 116. leguntur hoc loco tollenda esse existimo. Qua corrigendi ratione admissa et pro *qui nemo* scripto *quia nemo*, oratio satis illa, opinor, clara, haec evadit:

illuc unde abii redeo, quia nemo, ut avarus,
se probat, ac potius laudat diversa sequentes,
inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
dicat . . .   reperire queamus.

Hactenus haec de duobus satirae locis. Licet jam ad ipsam quam nobis proposuimus rem accedere, quae ea est, ut qui sit nexus inter satirae partes perquiramus. Quae quaestio nobis inde ordienda est, ut quid Horatius hanc satiram condens potissimum egerit, dicamus: quod sponte se obfert: poetam enim nihil antiquius habuisse quam hoc, ut avaritiam castigaret, apertum est. Iunctum autem est cum avaritiae crimine vituperatio eorum qui de sorte sua queruntur, aliena laudant, sua non probant, ut redeat questio eo, ut quam duo crimina inter se habeant

rationem videamus. Atque interpretes quidem de hac re quamquam aliquatenus dissentientes
uno tamen fere consensu docuerunt illud, avaritiam ab Horatio tamquam alterius vitii originem
atque causam statui *). Quam interpretationem cum equidem falsam habeam, cur habeam, di-
cendum est.

Ac primum quidem Horatius, si illas de sorte querelas totas ex avaritia nasci docebat, esse
tot et tantas alias, cur homines sorte non contenti vivant, causas negabat: quod facere eum po-
tuisse nemo est, opinor, qui credat. Bene enim ille sciebat, aratoribus, ut exemplo utar, et mili-
tibus suos labores, non ex avaritia profectos, ferendos esse tantos, ut, si propter illos ipsos vi-
tam suam satis miseram dicerent, minime mirandi essent. Accedit quod tota satira verba, qui-
bus illam sortis criminationem deberi avaritiae dicatur, inveniuntur nulla: nam illa quae sub
eius finem legimus: *nemo ut avarus se probet ac potius laudet diversa sequentes* in hunc sensum
accipi non posse supra demonstratum est. Deinde cum sorte sua parum contenti esse universi
dicantur homines, si huius vitii causa avaritia est, avaritiam et ipsam ad universos homines per-
tinere necesse est. Hoc autem ita esse ut nobis ipsi persuadeamus, multum, opinor, abest; qua-
propter Horatius, si nos id credere volebat, hoc prae ceteris demonstrare debebat. Nunc per totam
satiram avaritiam divitum tantum hominum persequitur, ut illud potius agere videatur, ut eam
satis paucorum hominum esse nobis persuadeat. Memineris autem hic eorum quae supra de ara-
tore, caupone, milite, nauta disputata sunt, ex quibus huius generis homines ita non avaritiae
damnari, ut avaris opponantur, apparuit.

Jam ut verum, quo duo quae dixi crimina inter se continentur, vinculum reperiamus, con-
trariam viam temptemus, eam, ut experiamur, num sortis taedium studiumque alios, non se pro-
bandi non ex avaritia, sed avaritia ex illo originem ducat. Spectes primum sententiam per se
ipsam. Avarus cum eo quod congerit, neque utatur neque uti in animo habeat, expetendum il-
lud esse propter aliam causam putet necesse est: quam causam quaerentibus nobis nulla alia
datur nisi haec, quod expetendum aliis videri animadvertit. Avarus enim plus petit, non quo
quod habet, non satis sit, sed quia plus est quod alter habet. Jam eandem sententiam ut Horatii
esse intellegamus, iterum duo de quibus supra disputavimus loci excitandi sunt. Quorum priore
avari studia his verbis describuntur: *cum . . . nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter,* in quibus
sententiam inesse hanc apertum est: „non quid tibi opus sit spectas, sed quid alter habeat; con-
temnis tuum, quia non idem est atque id quod alterius est.“ Posteriore loco comparantur inter
se avari et universi homines; comparantur autem ita, ut neutri se probare, spectare alios dican-
tur. Nec vero potest parvi momenti esse hoc, quod horum a priore omnis qui est de avaritia
sermo orditur, posteriore clauditur. Neque enim fieri posse, ut poeta etiam eis quae posteriorem
locum sequuntur, avaros petiverit, supra monitum est.

Restat, ut una satirae particula quam rationem ad cetera habeat, cognoscamus, eam dico, qua
quattuor initio carminis inductos homines, a Jove facta eius quod optarant copia, abnuere legi-
mus. Quod quo consilio ab Horatio ita inventum sit, ne ipsum quidem interpretibus satis patuit:
ac tamen res simplex erat. Poeta enim id agit, ut quid sit *alios probare* demonstret: quod facit
quattuor illorum exemplo inlato quam maxime potest perspicue: eadem enim illi probant, dum
aliena sunt, reprobant, ubi aliena esse desierunt: desierunt autem, ubi alteris ademta ipsis ob-
feruntur.

---

*) Infelicissime omnium rem expedivisse mihi videtur Doderlinus avaritiae a poeta eam vim adscribi ratus, ut homines sortem suam quamvis illa non contenti mutari nolint.

Jam qui sit sententiarum quibus satira constat nexus, satis clare, nisi fallor, perspicitur. Agebat Horatius hoc, ut avaritiam fugiendam esse doceret. Quod argumentum dum versat animo, devenit eo, ut unde avaritia oriatur, quaerat. Censet oriri ex studio aliena probandi. Ordo autem quo conditas habemus sententias, hic est: Satis mirum, quod homines aliena quam sua laudare malunt (vv. 1—22). Triste huius vitii specimen est avaritia, quae nihil nisi labores miseramque vitam parit (vv. 23—107). Sed quia non solum avari, sed omnes homines illo vitio laborant, inde fit, ut qui beati vivant, tam raro reperiantur (v. 108— fin.).

Finitis iam eis quae ad satiram pertinebant universam, restant pauca de uno eius atque altero loco disputanda. Quorum locorum primus in ipso carminis exordio est, ubi haec sunt:

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa
contentus vivat . . .

Interpretes miro consensu sortem illam ratione datam putant eam, quam homo sibi ipsi elegerit. Enimvero homines, ut omnia sibi elegere possint, sortem profecto non possunt, siquidem illa obfertur atque obtingit. Quod Horatius se non ignorasse indicat hoc, quod brevi post, ubi de sorte aliquot hominum mutanda agitur, Jovis ope carere non potest. At sunt qui illud dicant, vocabulum h. l. non quo soleat intellectu dictum esse, sed genus quaestus faciendi indicare. At hunc vocabuli usum latinum esse quis est qui evincere possit? Aliud igitur temptandum, ut quomodo sortem ratio dare possit, intellegamus. Intellegimus autem simplici modo hoc. Ratio, poetae simili modo dicta atque Anaxagorae νοῦς, est extra hominem, est deorum, est id quod universam rerum naturam regit atque moderatur, ut h. l. quaestio a veteribus saepe disceptata tangatur illa, utrum quae in rerum natura fiant, forte casuque an ratione quadam atque consilio fiant. Devenit autem huc poeta eo facilius, quod legebat Lucretium, quem scis „divos securum agere aevom“ docuisse omniaque retulisse ad fortem atque naturam.

V. 73. legimus hoc: *nescis quo valeat nummus? quem praebeat usum?*

Prior harum interrogationum sibi vult, opinor, hoc: Weisst du nicht, wodurch die Münze Geld ist, gilt, gültig, eine Werthsache ist? Ad quod responderi non aliter potest nisi ita: eo, quem praebere debet usu. Jam hoc ita esse negatur subiuncta altera interrogatione, quae est *quem praebeat usum?* Concineret enim haec cum priore, si *quem*, non *usum* maiore voce efferre liceret, quod non licere, omissis illis quae ad priorem respondenda esse videbamus, apertum est. Videndum, ne Horatii verba haec fuerint:

Nescis quo valeat nummus? quem praebeat usu.

V. 106 sq. . . . . *sunt certi denique fines*
quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Consistere per „bestehen“ qui vertunt, poetam iusto frigidius loquentem faciunt, qui si germanica lingua usus esset, Fuss fassen vel stehen dixisset.

Sat. I, 2, 131: *cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.*

Illud *mi* post crura atque dotem valde frigidum. Idem ineptum, quia hanc sententiam praebet, quasi Horatio uni, non illis quoque (consciae et deprensae) sibi metuendum fuisset. Potest autem haec offensionis causa facile tolli distinctionis signo post *mi* deleto et pro *egomet mi* scripto *ego dum mi* vel, quod magis placet, *egomet cui*, qua emendatione admissa habes:

cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet, cui
discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
ne nummi pereant aut puga aut denique fama.

Sat. I. 3, 69—72:

amicus dulcis, ut aequum est,
cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce,
si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.

In his tria potissimum me male habent. Primum enim quomodo illud *inclinare* fiat, non intellego. Animo fingendae sunt duae trutinae lances, in quarum altera Horatii bona, in altera vitia posita sunt: iam amicus iubetur illam inclinare, h. e. propensiorem facere: quod, opinor, simpliciter manu et vi adhibita non debebat. Deinde quid est *amicus dulcis qui amari volet?* quasi vero amicus dulcis non eo ipso ametur quod dulcis est, et ut ametur, amari *velle* debeat. Postremo verba quae sunt *hac lege in trutina ponetur eadem* necesse est ita accipiamus, ut *eadem* ad *trutina* referamus: quod ineptum ad sententiam, qua non eandem trutinam, sed eundem trutinae usum requiri facile apparet. Itaque nescio an locus corruptus et sic emendandus sit:

amicus dulcis, ut aequum est,
cum mea conpensat vitiis bona, pluribus hisce,
si modo plura mihi bona sunt, inclinet amore:
si volet hoc, lege in trutina ponetur eadem.

Inclinet amore in vernaculam linguam sic transferas: so gebe er den Ausschlag, indem er seine Liebe mit in die Wagschaale wirft. *Eadem* cum *lege* iungendum esse sponte intellegitur. Priora autem loci verba hoc sibi volunt: „amicus dulcis, cum, ut ei dandum est, bona mea non sola spectat, sed quam rationem ad vitia mea habeant, quaerit . . .“

Sat. I. 3. 120—126:

nam ut ferula caedas meritum maiora subire
verbera non vereor. cum dicas esse pares res
furta latrociniis et magnis parva mineris
falce recisurum simili te, si tibi regnum
permittant homines: si dives qui sapiens est,
et sutor bonus et solus formosus et est rex,
cur optas quod habes?

Haec verborum distinguendorum ratio, discrepans illa ab ea, quam editiones praebent, se ipsa, opinor, commendabit. Nam illa *cum dicas esse pares res* usque ad *si tibi regnum permittant homines* ad sequentia necessario esse referenda apertum est: eadem, ut fieri solet, ad ea quae praecedunt, tracta partim his addunt ἀπροσδιόνυσα, partim inepte repetunt quae paulo ante satis copiose tractata erant. Ceterum operae pretium legere Peerlcampium ad hunc locum.

Ibid. v. 127 sqq:

„sapiens crepidas sibi numquam
nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens.“ qui?
„ut quamvis . . .“

Illo *qui*, sermoni stoici ab Horatio interposito, facile, opinor, caremus. Orationis vero numeris aliquanto melius consultum erit verbis sic distinctis:

sutor tamen, est sapiens qui.

Sat. I, 4, 103 sqq:

liberius si
dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
cum venia dabis.

Liberius dictis h. l. subiunguntur iocosius dicta ita quasi diversa essent: quod non ita habet: nam iocosius dicta, si aliquid sunt, liberiore ioco dicta sunt. Praeterea Horatius si a Maecenate liberiorum iocorum ius petit, apte petit: idem ut quidvis liberius dicere sibi liceat, postulans eam prae se fert adrogantiam, quam ab illo longe abesse putabamus. Quae mihi satis persuadent, scripturae vitium subesse, quod facile ita tollas:

liberius si
dixero quid, sic forte iocosius, hoc . . .

Sententia haec est: „si, quod dicere voluero, libertate quadam admissa iocosius evadere potuerit et propterea ego sic dixero, hoc mihi . . .“. Nam *sic forte iocosius* ita interpretandum: *utpote forte sic iocosius futurum*, vel *quia sic forte iocosius erit.* Unde etiam illud apparet *iocosius* a me non pro adverbio, sed pro adiectivo haberi.

Sat. I, 5, 75 sq:

convivas aridos cenam servosque timentes
tum rapere atque omnes restinguere velle videres.

Fugisse videtur interpretes festivus vocabuli quod est *velle* usus. Agebant enim neque convivae neque servi quidquam nisi hoc, ut cenam raperent, flammarum satis securi: sed partim quia videri securos pudebat, partim quo commodius raperent, restinguendi simulabant studium.

Sat. I, 6, 93 sq:

nam si natura iuberet
a certis annis aevum remeare peractum.

Ea quam mihi horum verborum conformaveram, interpretatio cum illis quae apud Doderlinum legi, eo usque convenit, ut uterque nostrum *certos annos* constanti aetate interpretetur. De ratione tamen, quam haec vocabula ad cetera habent, aliter sentio. Et Doderlinus quidem sic vertit: Denn würde Natur mir befehlen, jetzt vom gestandenen Alter zurückzugehn in die Kindheit. Sed specta quaeso ea quae versibus 100. sqq. subiunguntur:

nam mihi continuo maior quaerenda foret res
atque salutandi plures: ducendus et unus
et comes alter q. s.

Quae legens si adtenderis ad eam quam describit poeta vivendi rationem, et ad vim vocabuli quod est *continuo*, non dubitabis, quin Horatius se reductum non in infantiam, sed in initium constantis aetatis velit. Itaque sic potius interpretandum: *a certis annis* idem esse quod *inde a certis annis* vel *inde a primis certis annis* et iungendum non cum *remeare*, sed cum *peractum*, ut sententia haec sit: „si natura me iuberet remeare vel iterum permeare eam aevi partem, quae inde a prima constanti aetate a me peracta est.“

Sat. I, 9, 16:

prosequar hinc quo nunc iter est tibi.

nunc nihil facit nisi ut versus numeros compleat, ad sententiam vim habet nullam. Fortasse praestat legere:

prosequar hinc quocumque iter est tibi.

Ibid. v. 42 sq.

ut contendere durum
cum victore sequor.

Quid sit h. l. *durum*, a nullo quod scio interprete recte indicatum est. Nam neque interpretatio quae est: es hält schwer, neque ea quam Doderlinus voluit: es ist roh, unhöflich, sententiam Horatii adsequitur. Meminerimus autem *durum* oppositum esse *molli*. Ut mollis hominis est, laborum et periculorum parum patientem esse, sic durus illa iusto minus sentit, iusto magis contemnit. Illud per se turpe, hoc propterea fugiendum, quia ab humanitate abhorret. Accedamus propius ad eum quem nobis proposuimus locum. Mollis homo pugnam quamvis parem detrectat, durus etiam victus continuat, atque hoc Horatius in se cadere noluisse se dicit. Vernaculae linguae vocabulum quod *durum* reddat, nullum reperio nisi iocosum illud Eisenfresser: nam is qui „hart“ dicitur, non suorum dolorum, sed alienorum securus est. Vituperatur autem hoc, quod descripsimus animi vitium a veteribus non raro. Sic Horatius: *durus, . . . Voltei, nimis attentusque videris.* vel *Illi robur et aes triplex circa pectus erat, qui fragilem truci etc.* Ovid. Amor. I, 7, 49: *at nunc sustinui, raptis a fronte capillis, ferreus ingenuas ungue notare genas*, in quibus scilicet capilli et genae Ovidii ipsius intellegenda sunt. Atque idem animi genus, ita tamen, ut vituperatio absit, Sat. I, 2, 17. habes, ubi haec sunt: *sub patribus duris tironum*, in quibus *duris* non ad severitatem in tirones, sed ad vitam laboriosam atque parcam referendum est.

Ibid. v. 52 sq. *„magnum narras, vix credibile.“ atqui sic habet. „accendis . . .“*

Gratior mihi locus est ita conformatus: *„magnum narras, vix credibile: at si sic habet, accendis . . .“*

Ibid. v. 54 sqq.

velis tantummodo: quae tua virtus,
expugnabis; et est qui vinci possit, eoque
difficiles aditus primos habet.

Bentleius illius *eoque* patronus sic agit quasi *est qui vinci possit* idem esset atque *est qui se vinci posse sciat:* quod contra esse apertum est. Praeterea vides, eadem illa *est qui vinci possit* quam inepte ei quod est *expugnabis* per *et* adnectantur, cum sententiae causa inverso verborum ordine hoc requireretur: est qui vinci possit et expugnabis. Equidem conicio Horatium voluisse hoc:

velis tantummodo: quae tua virtus,
expugnabis: at ut qui vinci possit in aequo.
difficiles aditus primos habet.

Aequum et *aequus locus* quam saepe de locis ad dimicandum aptis dicantur, nemo est qui ignoret. Livius 5, 38: *Facilem in aequo campi victoriam fore.*

Ibid. v. 62 sqq.

consistimus. „unde venis?“ et
„quo tendis?“ rogat et respondet. vellere coepi
et prensare manu lentissima brachia, nutans,
distorquens oculos, ut me eriperet.

Verbis quae sunt *rogat et respondet* exprimi posse hoc, utrumque amicum idem rogasse ad idemque respondisse, equidem non credo. Praeterea miror, quod Horatius, cuius solius ut cum amico colloqueretur intererat, non prior loquitur. Postremo desidero indicium unde intellegatur

illud, cum Horatius id agat, ut ab Aristio eripiatur, hoc uno consilio eum cum Aristio constitisse atque loqui coepisse. Erant, nisi fallor, poetae verba haec;

consistimus. „unde venis et
quo tendis?“ rogo. et ut respondet, vellere coepi . . .

Ibid. v. 66 sqq. *meum iecur urere bilis.*
„certe nescio quid secreto velle loqui te
aiebas mecum.“

Si *certe* h. l. wenigstens sibi vult, sententia haec est: quae adhuc temptavi cum te movere non potuerint, hoc certe movebit. Sed eius modi quidquam dicere, Horatio per adseclam illum non licuisse apertum est. Aptius vocabulum cum praecedentibus iungitur loco ita scripto:

meum iecur urere bilis
certe. „nescio quid q. s.

Certe uritur bilis eius, qui ustae bilis certum sensum concipit. Eodem modo certus dolor dicitur Epod. XV, 16.

Sat. I. 10, 21–23: *o seri studiorum! quine putetis*
difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
contigit?

In *quine* pronomen relativum qui agnoscunt, eos errare recte monuit Doderlinus, probabilius illud per *cur* interpretatus. Equidem, id quod Peerlcampio quoque visum est, locum corrigendum esse puto. Correxerim autem ita:

o seri studiorum! alicuine putetis
difficile et mirum Rhodio quod Pitholeonti
contigit?

Ceterum valde dubito num illud *seri studiorum* recte habeat. Venit mihi in mentem: *o semistudiosi!*

Ibid. v. 58 sq. *at dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem*
plura quidem relinquendis.

Nescio an latinae linguae consuetudini hoc debeatur: *saepe ferentem et plura quidem q. s.*

Ibid. v. 61–65: *nil comis tragici mutat Lucilius Atti?*
non ridet versus Enni gravitate minores,
cum de se loquitur non ut maiore reprensis?
quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
quaerere num illius, num rerum dura negarit q. s.

In illis quae sunt *cum de se loquitur non ut maiore reprensis* interpretes suo iure offendebant. Omnia, nisi me fallit animus, bene habebunt pro *cum* scripto *iam* locoque ita conformato:

non ridet versus Enni gravitate minores?
iam de se loquitur non ut maiore reprensis:
quid vetat et nosmet q. s.

Sententia haec est: Nos Lucilium reprehendentes nihil facimus aliud nisi quod ipse fecit: nam ille quoque reprehendit eos, quos ipse se maiores habebat.

Ibid. v. 77 sq. *recideret omne quod ultra*
perfectum traheretur.

Doderlinus: was über die Grenzen des Rechten sich dehnt. Verum *perfectum* non est: das Rechte, sed: das Fertige. Operi non is tantum nocet, qui antequam perfectum est mittit, sed etiam ille qui non mittit perfectum.

Sat. II. 1. 83 sq. *sed bona si quis*
iudice condiderit laudatus Caesare?

Illud *laudatus* quid sibi velit, explicari nullo modo potest. Nam iungere illud cum *iudice Caesare* eo vetamur, quod haec verba ad *bona* referenda sunt. Mitto *laudatus iudice Caesare* ineptam sententiam exhibere. Quapropter vix dubites quin Horatius hoc voluerit:

sed bona si quis
iudice condiderit laudato Caesare.

Laudare dictum pro *nominatim appellare*, ubi de testibus sermo est, tritum verbum. Nam memores esse debemus, locum totum ad ius iudiciumque referendum esse.

Sat. II. 2. 76 sq. *rides ut pallidus omnis*
cena desurgat dubia?

Terentianus Geta illa dubia cena audita: quid istuc, inquit, verbi est? Quam interrogationem ego si meam facio, maiore quam ille iure utor: ille enim Phormionem iocari sciebat, mecum serius loquitur Ofellus. Atque eadem de causa eam quam ille admisit interpretationem „ubi tu dubitas quid sumas potissimum“, equidem non admitto. Conicio potius *dubia* esse ex *dubitas* corruptum atque trahendum vocabulum ad ea quae sequuntur, ut locum ita restituendum putem:

rides ut pallidus omnis
cena desurgat? dubitas quin corpus onustum
hesternis vitiis animum quoque praegravet una
atque adfigat humo divinae particulam aurae?

Sat. II. 3. 43 sq. *quem mala stultitia et quemcumque inscitia veri*
caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
autumat.

Locum latinum redditurus qui coniecit *stultities quemcumque* Meinekius num quod sibi proposuit, adsecutus sit, dubito. Manet enim illud *quem . . . quemcumque*, quod ille non satis tuitus est. Apta omnia, si hoc legimus:

in mala stultitia et quemcumque inscitia veri caecum agit q. s.

Quod corrupisse videtur semidoctus quispiam, qui verba animo ita iungere, ut *quemcumque* nomini *stultitiae* praeponeret, non poterat. Ceterum haec emendatio, ut linguae leges observat, ita sententiae causa necessaria est. Neque enim hoc voluit Damasippus, insanum esse qui stultus esset, quod si dixisset, verbum pro verbo posuisset, sed illud, eum insanum esse, qui sua ipsius culpa malis affligeretur. Omnes enim, quos sequentibus commemorat stultos, Damasippus malis urgeri docet.

Ibid. v. 48—51:

velut silvis, ubi passim
error palantes certo de tramite pellit,
ille sinistrorsum hic dextrorsum abit, unus utrique
error, sed variis inludit partibus q. s.

Eleganter et vere Doderlinus: „erramus incerti, vagamur soluti, palamur dispersi.“ Vellem igitur, quanam lege coniuncti homines se in silvis disperserint, intellegere: quod vereor ut indicari possit. Accedit, quod illi, si se ipsi dispergebant, viam, opinor, nihil curabant, ut de tramite errore pulsi esse dici non possint. Postremo mihi sequentia spectanti parum apta videtur oratio. Quibus rebus efficitur, ut ego illum palantium versum emblema esse existimem. Restant haec:

velut silvis, ubi passim
ille sinistrorsum hic dextrorsum abit, unus utrique
error q. s.

Sat. II. 3, 65 sqq:

integer est mentis Damasippi creditor? esto.
accipe quod numquam reddas mihi, si tibi dicam.
tune insanus eris si acceperis? an magis excors
reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?

Verbo quod est *esto* Damasippus se dare indicat, creditorem suum mentis integrum esse: quo nihil dicere poterat absurdius hoc agens, ut probaret contrarium. Altera offensionis causa quamquam fieri facile poterit, ut multis ridenda videatur, mihi vel una, locum corruptum esse, ita vt dubitari non possit, arguere videtur. Damasippus enim insanum esse dicit eum, qui non accipiat quod reddere non opus sit: quasi vero non satis multa sint, quae aut habentem nihil iuvant, aut non habenti etiam fugienda videntur. Restituendum conicio locum ita:

integer est mentis Damasippi creditor? aes tu
accipe quod numquam reddas mihi q. s.

Ibid. v. 199 sqq:

tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
ante aras spargisque mola caput, inprobe, salsa,
rectum animi servas? quorsum? insanus quid enim Aiax
fecit? cum stravit ferro pecus, abstinuit vim
uxore et gnato q. s.

Diu erat quod conieceram v. 201. Horatium scripsisse *rectum animi servas cursum?* cum Peerlcampium idem monuisse vidi. Poteram igitur, quid ipse coniecissem tacere, cum praesertim tantum virum mei adsensus minime indigere scirem. Verum nolui praetermittere eius quod Peerlcampius viderat, repetendi occasionem, in ipsa repetitione inesse commendationem ratus. Quam eandem ob causam non dubitavi duos alios, de quibus ante Peerlcampium lectum mihi idem quod illi in mentem venerat, locos subiungere hos:

Sat. II. 6, 10 sqq:

o si urnam argenti fors quae mihi monstret, ut ille,
thesauro invento quem mercenarius agrum,
illum ipsum mercatus aravit, dives amico
Hercule!

Sat. II. 8. 26 sqq:

nam cetera turba,
nos, inquam, cenamus aves, conchylia, pisces,
longe dissimili notum celantia sucum;

in quibus quid coniecturae debeatur, conlata editionum scriptura facile apparebit. Illud addiderim, in primo horum trium locorum consulto me interrogationis signum non post *pecus*, sed post *fecit* posuisse, tertium emendandum ita quoque existimare, ut pro *nos inquam* scribatur *nequiquam.*

Sat. II. 3. 211 sqq:

Aiax cum immeritos occidit desipit agnos:
cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
stas animo, et purum est, vitio tibi cum tumidum est cor?

Haec ut recte intellegantur, vocabulum quod est *desipit* in longe alium atque ab interpretibus fieri solet, sensum accipiendum est. Opposita enim inter se sunt *desipere* et sequentis versus illud *prudentem esse,* nec magis illud insanam mentem arguit quam hoc indicat sanam. Vult enim Damasippi miles hoc: „scilicet inmeritos occidit Aiax agnos: at tum desipiebat, quem occideret nesciebat, non compos erat animi: tu inmeritam tuam filiam esse eam quam necari iubebas, bene perspectum habebas. Itaque cum uterque vestrum quod insaniae speciem prae se fert fecerit, tu insaniae es damnandus, quippe qui prudens feceris, ille absolvendus, siquidem quod fecit, ei inputari non potest.

Illa *stas animo, et purum est, vitio tibi cum tumidum est cor* qui post *est,* non post *tibi* distinxit Bentleium interpretes aut sequi, aut, id quod vereor ne perdifficile sit, usum vocabuli quod est *purus* cum ablativo coniuncti exemplis adlatis defendere debebant.

Sat. II. 4. 90 sqq:

nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta,
non tamen interpres tantundem iuveris.

Optimo iure Doderlinus Orellium *tantundem* verbis quae sunt „quantum praeceptor tuus“ interpretatum refellit. Idem substituens illud: „quantum si ad ipsum duxeris“, ne ipse quidem verum vidit, quod hoc est: „quantum referendo.“

Sat. II. 5. 90 sqq:

difficilem et morosum offendes garrulus ultro:
non etiam sileas. Davus sis comicus atque
stes capite obstipo, multum similis metuenti.

In his explicandis Doderlinus, quamquam vim vocabuli quod est *ultro* verissime declaravit, mihi non plane satisfecit. Monet enim recte Teuffelius, non apte dici *garrulus ultro offendes morosum,* quia saepe fiat, ut garrulus homo etiam alios atque morosos offendat. Illud quoque displicet, verbis quae sunt *non etiam sileas* silentium dissuaderi, cum quae sequuntur *Davus sis comicus* q. s. aptius, si quid video, commendato subiungantur silentio. Quas ob causas locum sic traditum vellem:

difficilem et morosum offendes garrulus: ultro
nonnunquam sileas q. s.

Quid *ultro* sibi velit, hinc intellege: „tantum absit, ut garrulus sis, ut nonnunquam sileas.“

Sat. II. 6. 107 sqq:

veluti succinctus cursitat hospes
continuatque dapes, nec non verniliter ipsis
fungitur officiis, praelambens omne quod adfert.

Apertum est poetam hoc voluisse, urbanum murem officiis non solum hospitis, sed etiam vernae functum esse: sed merito et alios et Lambinum offendebat oratio illorum: *nec non vernitliter ipsis fungitur officiis.* Eadem apta fore opinor hac admissa mutatione:

nec non vernilibus ipsis
fungitur officiis, q. s.

Sat. II. 8, 67 sqq: *tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni*
sollicitudine districtum, ne panis adustus,
ne male conditum ius adponatur, ut omnes
praecincti recte pueri comptique ministrent?
adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
ut modo, si patinam pede lapsus frangat agaso.

Balatro laboribus Nasidieni eventum parum dignum fuisse demonstraturus, quod eius labores describit apte facit, inepte nominat aulaeorum ruinam: convivis enim hanc rem indicare nihil opus erat non iguaris, propter eam ipsam Balatronem de Nasidieni laboribus loqui. Nasidienus vero eius commemorationem, opinor, etiam minus desiderabat. Accedit quod *adde* ineptum, quia praecedentibus non, ut facit, diversa atque opposita, sed ea, quae eiusdem generis essent, adnectere debebat. Eidem *adde* subiunctum *praeterea* exhibet pleonasmum foedum Horatioque prorsus indignum. Postremo illa patina fracta, quae cum aulaeis ita quasi et ipsa supra narrata esset, coniungitur, unde huc subito deferatur, iustissime miramur. Quae cum ita sint, verba quae inde ab illis *adde hos* leguntur, Horatii esse non credo.

Epist. I. 11, 24: *ut quocumque loco fueris, vixisse libenter*
te dicas.

Eae quas vidi horum verborum translationes, mihi persuadent, interpretes voce acuendum non *vixisse*, sed *libenter* putare, ut nimirum *vixisse* in sensum eius quod est *fuisse* accipiant. Quod ut recte faciant tantum abest, ut *vixisse* h. l. illi *fuisse* opponatur. Sententia enim haec est: „ut quibus locis *fueris*, eisdem libenter te *vixisse*, eisdem caram tibi *vitam* fuisse dicere possis.“

Epist. II. 1, 245 sqq *at neque dedecorant tua de se iudicia atque*
munera quae multa dantis cum laude tulerunt,
dilecti tibi Vergilius Variusque poetae,
nec magis expressi voltus per aenea signa
quam per vatis opus mores animique virorum
clarorum adparent.

Displicet primum munerum Vergilio et Vario donatorum mentio, quae magis, opinor, doctum illum Sat. I, 9. hominem quam Horatium decebat. Eadem munerum mentio non cum *iudiciis* iungenda, sed ad sequentia trahenda erat: nam cum illud *dilecti* indicet qua ratione Caesar iudicia sua de duobus poetis patefecerit, muneribus hic et ipsis quid de illis iudicaret, ostendebat, ut poeta debuisse videatur hoc: „non dedecorant tua de se iudicia donati a te ac dilecti Vergilius Variusque.“ Conicio versum cuius sunt illa: *munera quae multa* sqq. interpolatori deberi et primo versu pro *atque* scribendum esse *aeque:*

at neque dedecorant tua de se iudicia aeque
dilecti tibi Vergilius Variusque poetae,
nec magis q. s.

Quam aptum sit sententiae illud *aeque*, si quae a poeta de Alexandro praemissa sunt contuleris, cognosces.

Epist. II. 2, 59 sqq. *carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,*
ille bioneis sermonibus et sale nigro.
tres mihi convivae prope dissentire videntur,
poscentes vario multum diversa palato.

Convivas simpliciter pro auditoribus ab Horatio poni potuisse mihi persuadere non possum. Praeterea non intellego *prope:* neque enim hoc voluit poeta, auditores suos vix inter se consensisse, sed illud, eos prorsus dissensisse. Utramque offensionis causam tollas sic scribendo:

tres mihi convivae propius sentire videntur.

ut Horatius dicat hoc: poematum amatores adeo inter se dissentire, ut convivae, quamvis sint diverso palato, illis propius inter se sentiant, i. e. minus dissentiant. Sed ne nunc quidem locum mittere licet. Displicet enim quod sequente versu convivae ideo dissentire dicuntur, quod palata eorum diversorum cupida sint, quam causam per se intellegi apertum est. Illud, nisi fallor, dici debebat, quomodo fieret, ut palata diversorum cupida essent, quam rem indicatam habebimus versu ita conformato:

poscentes varie mulso diversa palato.

Mulcebatur autem palatum ipso coenae vel convivii initio, ita quidem, ut ederetur vel biberetur, quod palatum ad cetera eo maiore cum voluptate percipienda idoneum redderet, et veteres quibus rebus palatum recte mulcerent, diligenter quaerebant. Cf. Sat. II. 8. 25 sq.

Epist. II, 3. 19 sqq. *et fortasse cupressum*
scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes
navibus, aere dato qui pingitur?

Habes fractas non solum naves, sed etiam orationem. Hanc tamen, quia id facile est, reconcinnemus. Scribe:

quid hoc, qui fractis enatat exspes
navibus, aere dato si pingitur?

Ceterum minime mirabor, si hanc coniecturam occupatam esse videro a Doderlino, cuius in Epistolas monitorum quod mihi non est copia doleo.

Ibid. v. 102 sqq. *si vis me flere, dolendum est*
primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent,
Telephe vel Peleu; male si mandata loqueris,
aut dormitabo aut ridebo.

Horatius adloquendo Telepho et Peleo satis aperte indicat hoc, velle se sibi videri non tragicum poetam, sed ipsum Telephum et Peleum audire. Quacum sententia parum conciunt illa: *male si mandata loqueris*, quibus Horatius dicit sibi satisfactum fore, si ea quae Telepho et Peleo loquenda sint, mandatorum speciem prae se ferant, modo ne *male* mandata sint. Quapropter non dubito quin locus corruptus sit, Horatius vero hoc voluerit:

mala si mandata loqueris,
aut dormitabo aut ridebo.

Mala mandata nimirum sic interpretanda: „non ut par erat, tua ipsius mala, sed a poeta

tibi mandata.“ Produntur autem mala ut mandata hoc, quod aliis atque vere dolentis sunt verbis exprimuntur.

Ibid. v. 120 sqq.

scriptor honoratum si forte reponis Achillem,
inpiger, iracundus, inexorabilis, acer,
iura neget sibi nata, nihil non adroget armis.

Honoratum non corruptum est, modo aliter atque fieri solet explicetur. Bentleius Achillem Iliadis honoratum dici posse negat: equidem *Achillem honoratum* (das Geehrtwerden des Achill) Iliadis esse fabulam existimo. Quam cum Horatius alio loco sic describat: *iratus Grais quantum nocuisset Achilles,* duobus quae hoc loco legimus verbis, aliquanto indicat certius; quodcumque enim Achillis ira Grais nocuit, sic diis placitum, ob eam causam nocuit, ut ille honoraretur. Quod cui nondum persuasum erit, eum ad hos Iliadis locos relego: Α, 508 sqq. Β, 2 sqq. Θ, 378 sqq. Ι, 116 sqq. Ν, 347 sqq. Ο, 72 sqq. Sed addidit Bentleius alterum argumentum: dixit enim, qualis Achilles fuisset, non eo quo *honoratum* legimus loco, sed in sequentibus dicendum fuisse, quippe quibus hoc ageretur. At *honoratum* in eum quem diximus sensum acceptum, non qualis fuerit Achilles, sed quid passus sit indicat. Itaque quamvis recte Bentleius moneat, ineptum esse „fidus Orestes sit tristis,“ nonne bene habent haec: „a furiis vexatus Orestes sit tristis“?

Schulnachrichten.

Wiadomości szkólne.

Kurze Darstellung der Begründung der Anstalt und ihrer Entwickelung bis Ostern 1864.

Die ersten Bemühungen, die Errichtung einer höheren Lehranstalt am hiesigen Orte herbeizuführen, fallen in das Jahr 1836. Nachdem sie erfolglos geblieben und das Bedürfniss einer solchen Anstalt sich stets fühlbarer machte, je mehr Einwohner der Stadt sich genöthigt sahen, ihre Kinder zum Zweck der weiteren Ausbildung derselben nach anderen Städten zu schicken, geschahen im Jahre 1842 und dann wieder 1845 neue Schritte der Stadtbehörden, um unter Anerbietung bedeutender Leistungen und Zuschüsse die Staatsregierung zur Anlegung einer königlichen höheren Lehranstalt hierselbst zu bewegen. Als auch diese Bemühungen scheiterten, ruhte die Sache bis zum Jahre 1854, in welchem sie mit erneutem Eifer und verstärkter Energie wiederaufgenommen ward, indem einerseits die Ueberzeugung von den Vortheilen, welche eine höhere Lehranstalt der Stadt in manchen Beziehungen gewähren würde, stets mehr sich geltend machte, andrerseits die unterdessen bewirkte Ordnung ihrer Finanzen der Stadt grössere Mittel zur erfolgreichen Durchführung ihrer Absichten an die Hand gab. Die nun folgenden Jahre füllen rastlose Bemühungen des Magistrats, besonders seines Dirigenten, des Herrn Bürgermeister Machatius, und der Stadtverordneten unter Leitung ihres, gleichfalls um diese Angelegenheit hochverdienten Vorstehers, des Herrn Justizrath Kellermann, das schon so lange vergeblich angestrebte Ziel zu erreichen. Aber auch diese Bemühungen, nach jedem fehlgeschlagenen Versuche immer wieder erneut, endeten 1860 mit der Gewissheit, dass die Stadt, falls eine höhere Lehranstalt hier errichtet werden solle, dies im eigenen Namen und aus eigenen Mitteln thun müsse. Dazu entschlossen sich nach Beseitiguug mancher Hindernisse, unterstützt durch vielfache mahnende und drängende Kundgebungen seitens der Einwohnerschaft, die Behörden und Vertreter der Stadt im August 1861. Am 23 April 1862 erfolgte seitens der Kön. Regierung in Bromberg auf Grund der in Beziehung auf die innere und äussere Organisation gemachten Anträge die Genehmigung zur „Errichtung einer höheren Knabenschule, die aus den Klassen Sexta, Quinta, Quarta, Tertia mit dem für die Gymnasien für diese Klassen vorgeschriebenen Lehrplan bestehen und bei welcher die Anstellung der Lehrer mit paritätischer Berücksichtigung der Confessionen erfolgen sollte."

Es ward nun der Bau der nöthigen Localitäten auf dem schon früher erworbenen, äusserst angemessen gelegenen und ausser einem sehr geräumigen Schulhofe auch noch hinreichenden Platz zur Anlegung eines Turnplatzes und Gartens gewährenden Grundstücke energisch betrieben und durch den Eifer und die Umsicht der „Gymnasial- Baucommission," besonders einzelner Mitglieder derselben, vorzüglich des Kön. Staatsanwalts, Herrn Strecker (jetzt in Strasburg in West-Preussen), vor allen aber des Kaufmanns Herrn Joseph Heilbronn zweckmässig, solide und mit

Kilka słów o założeniu szkoły i jéj rozwoju aż do W. Nocy 1864.

Pierwsze starania dążące do założenia wyższego zakładu naukowego w mieście tutejszém pojawiły się w roku 1836. A lubo pozostały wówczas bez skutku, to jednak ze względu na potrzebę takiéj szkoły tém więcéj czuć się dającą, im częściéj mieszkańcy zmuszonymi się widzieli dzieci swe celem dalszego wykształcenia wysełać do miast innych, ponowiły władze miejskie w roku 1842 i 1845 swe usiłowania, aby oświadczając gotowość do znacznych ofiar i ciężarów z swéj strony nakłonić Rząd krajowy do założenia w mieście tutejszém królewskiego wyższego zakładu naukowego. Gdy i te starania okazały się płonnemi, zaniechano téj sprawy aż do roku 1854, w którym ją z nową żarliwością i tém większą podjęto energią, ile że z jednéj strony przekonanie o wielorakich korzyściach wypływających dla miasta z istnienia wyższéj szkoły coraz powszechniejszém się stawało, a z drugiéj strony dokonane pod ten czas uporządkowanie majątku miejskiego dostarczało miastu większych środków do skutecznego przeprowadzenia swych zamiarów. Następne też lata zapełnione są nieustającemi staraniami Magistratu, mianowicie tegoż przewodnika, pana Burmistrza Machatius, tudzież rady miejskiej pod przewodnictwem również wielce względem tej sprawy zasłużonego Radzcy Sprawiedliwości pana Kellermann, aby od tak dawna pożądanego dopiąć celu. Ale i te starania, po każdéj niepomyślnéj próbie ponawiane, zakończyły się roku 1860 tą pewnością, że, jeżeli w mieście tutejszém ma być wyższa szkoła założoną, miasto w własném imieniu i z własnych funduszów uczynić to winno. Do tego zdecydowały się po usunięciu wielorakich przeszkód w Sierpniu 1861 władze miejskie, poparte rozlicznemi przestrzegającemi i naglącemi głosami ze strony mieszkańców. Na dniu 23 Kwietnia 1862 roku udzieliła królewska Regencya Bydgoska stósownie do postawionych wniosków tyczących się organizacyi wewnętrznéj i zewnętrznéj pozwolenie „na założenie wyższéj szkoły chłopców, mającéj się składać z klas sexty, kwinty, kwarty i tercyi z planem nauk zgodnym z planem na też klasy dla gimnazyów przepisanym, przy któréj przy obsadzaniu posad nauczycielskich obydwa wyznania równo uwzględniać się mają."

Niebawem zabrano się też energicznie do budowy gmachu szkólnego na gruncie już dawniéj nabytym, nader stósownie położonym, który obok przestronnego podwórza szkólnego przedstawiał plac dostateczny do ćwiczeń gimnastycznych, tudzież na założenie ogrodu, i dzięki gorliwości i oględności wysadzonéj na ten cel komisyi, zwłaszcza niektórych téjże członków, mianowicie królewskiego Prokuratora pana Strecker (obecnie w Brodnicy w Prussach zachodnich), a przedewszystkiem kupca pana Józefa Heilbronn dokonano jéj odpowiednio celowi i z rozumną oszczędnością.

weiser Sparsamkeit ausgeführt. Das Haus, ganz massiv, mit Schiefer gedeckt, von geschmackvollem, ansprechendem Äussern, enthält im Erdgeschoss 8 geräumige, helle und freundliche Klassenzimmer, im ersten Stock den Saal, je ein Zimmer für Bibliothek und physikalisches Cabinet, und die Wohnung des Dirigenten, im Souterrain die des Schuldieners u. s. w. — Zum Dirigenten der neu zu begründenden Anstalt ward am 20 Juni 1863 der Unterzeichnete gewählt (Julius Methner, geb. 1825 in Lissa, evang. Confession, auf dem Gymnasium seiner Vaterstadt vorgebildet, studirte von 1844 an Philologie in Breslau, woselbst er 1848 promovirte und das Examen pro facultate docendi bestand; von da an war er bis zu seiner Berufung nach Gnesen am Gymnasium in Lissa thätig, 1858 zum Oberlehrer ernannt).

Die vier Lehrerstellen (zu 600, 500, 450, 400 Thr. Gehalt, welches jedoch durch die dankenswerthe Municifenz der städtischen Behörden schon vom 1 Januar 1864 ab auf 650, 550, 550, 450 erhöht ward,) wurden in folgender Weise besetzt:

1. Dr. Joseph Ławicki (kathol. Confession, geboren 1827 in Lubczyna Kr. Schildberg, studirte, nachdem er das Marien-Gymnasium in Posen absolvirt, von 1847 in Bonn Philologie, promovirte und bestand sein Examen pro fac. docendi daselbst 1852, worauf er am Kön. Gymnasium in Ostrowo, 1857 als ordentlicher Lehrer angestellt, wirkte.)

2. Dr. Ferdinand Teichmüller (evang. Confession, geboren 1835 in Helmstädt in Braunschweig, besuchte das Gymnasium seiner Vaterstadt, studirte von 1853 bis 1856 in Göttingen und Berlin Philologie, legte 1861 die Prüfung pro fac. doc. in Berlin ab und wirkte, nachdem er sein Probejahr am Pädagogium in Putbus abgehalten, von Michaelis 1862 als 3. ordentlicher Lehrer an der höheren Bürgerschule in Creuzburg O. S.)

3. Dr. Władysław v. Kozłowski (kathol. Confession, geboren 1833 in Mrowiniec Kr. Wągrowiec, studirte, nachdem er das kathol. Gymnasium in Posen und Glogau besucht, von 1855 in Berlin Mathematik und Naturwissenschaften, trat nach abgelegter Prüfung pro fac. doc. im Januar 1861 sein Probejahr an der Realschule in Posen an und war dort zuletzt als wissenschaftlicher Hülfslehrer thätig).

4. Friedrich Pankow (evang. Confession, geboren 1833 in Thorn, studirte, nachdem er das Gymnasium seiner Vaterstadt absolvirt, von 1854—1858 in Berlin Philosophie und allgemeine Sprachwissenschaft, bestand darauf das Rektorexamen und fungirte als Hauslehrer, bis er nach Gnesen als wissenschaftlicher Hülfslehrer berufen ward).

Den katholischen Religionsunterricht übernahm der Probst an der H. Dreifaltigkeitskirche X. Ołyński, den evangelischen Herr Hülfsprediger Rector Fliess, den Religionsunterricht für jüd. Schüler (bis Ostern 1864) Herr Stenzel, Vorsteher der jüd. Schule, den Gesangunterricht der Cantor und Lehrer an der hiesigen evangelischen Stadtschule, Herr Kopitsch, den Schreib- und Zeichenunterricht Herr Krzyminiewski, Lehrer an der kathol. St. Johannisschule.

Am 1. October begann die Aufnahme von Schülern; es wurden bis zum 14. Oct. deren 191 geprüft und aufgenommen, welche Zahl sich im Laufe des ersten Halbjahrs bis auf 204 steigerte. Davon waren Einheimische 108, Auswärtige 96. Sie vertheilten sich auf die einzelnen Klassen in folgender Weise:

	III.	IV.	V.	VI.	
Evangelische	6	7	17	20	50
Katholiken	32	26	27	18	103
Juden	2	11	14	24	51
	40	44	58	62	204.

Budynek całkiem murowany, pokryty łupkiem, zalecający się gustem, zawiera w dolnym piętrze 8 przestronnych, jasnych i przyjemnych klas, na pierwszym piętrze salę, pokój dla biblioteki i gabinetu fizykalnego i mieszkanie dla dirigenta, w suterenach mieszkanie dla pedela i t. d. — Na dirigenta mającéj się otworzyć szkoły obrano na dniu 20 Czerwca 1863 niżéj podpisanego. (Juliusz Methner ur. 1825 w Lesznie, wyznania ewan., skończywszy gimnazyum swego miasta rodzinnego słuchał od r. 1844 filologii w Wrocławiu, gdzie r. 1848 uzyskał stopień doktora filozofii i zdał examen pro facultate docendi; poczém pracował aż do swego powołania do Gniezna przy Gimnazyum w Lesznie, r. 1858 nauczycielem wyższym mianowany.)

Cztéry posady nauczycielskie (z pensyą 600, 500, 450, 400 Tal., która przecież hojnością władz miejskich zasługującą na uznanie już od 1 Stycznia 1864 r. na 650, 550, 550, 450 podwyższoną została) obsadzone zostały, jak następuje:

1. Dr. Józef Ławicki (katolik, ur. 1827 w Lubczynie w powiecie Ostrzeszowskim, słuchał skończywszy gimnazyum Maryi Magdaleny w Poznaniu, od r. 1847 w Bonn filologii, uzyskał stopień doktora filozofii i zdał examen pro fac. docendi tamże 1852, poczém pracował przy gimnazyum królewskiém w Ostrowie, r. 1857 jako nauczyciel gimnazyalny installowany).

2. Dr. Ferdinand Teichmüller (wyznania ewan., urodzony 1835 w Helmstaedt w Brunświckiém, uczęszczał do gimnazyum swego miasta rodzinnego, słuchał od roku 1853 aż do 1856 filologii w Gietyndze i Berlinie, zdał r. 1861 examen pro fac. doc. w Berlinie i odbywszy rok próby przy paedagogium w Putbus, pracował od Św. Michała 1862 jako 3. nauczyciel etatowy przy wyższéj szkole miejskiéj w Kluczborku w górnym Szląsku).

3. Dr. Władysław Kozłowski (katolik, ur. 1833 r. w Mrowińcu w powiecie Wągrowieckim, uczęszczał do gimnazyum katol. w Poznaniu i Głogowie, słuchał od r. 1855 w Berlinie matematyki i nauk przyrodzonych, rozpoczął zdawszy examen pro fac. doc. w Styczniu 1861 r. rok próby przy szkole realnéj w Poznaniu i był tamże w końcu nauczycielem pomocniczym).

4. Fryderyk Pankow (wyzn. ewang. ur. 1833 r. w Toruniu, poświęcał się skończywszy gimnazyum w mieście rodzinném, od r. 1854—1858 w Berlinie filozofii i lingwistyce, poczém zdawszy examen rektorski był nauczycielem domowym, aż na nauczyciela pomocniczego do Gniezna powołany został.)

Naukę religii katolickiéj objął proboszcz przy kościele św. Trójcy X. Ołyński, religii ewangelickiéj kaznodzieja pomocniczy rektor Fliess, naukę religii dla uczniów żydowskich (aż do W. Nocy 1864) p. Stenzel, przełożony szkoły żydowskiéj; naukę śpiewów nauczyciel przy tutejszéj szkole ewangelickiéj p. kantor Kopitsch, naukę kaligrafii i rysunków nauczyciel przy tutejszéj szkole katolickiéj świętojańskiéj p. Krzyminiewski.

Pierwszego Października rozpoczęto przyjmować uczniów, po odbytém z niemi popisie przyjęto do 14. Października 191, która to liczba w ciągu pierwszego półrocza powiększyła się do 204. Z nich było miejscowych 108, zamiejscowych 96, którzy się rozdzielili pomiędzy klasy, jak następuje:

	III.	IV.	V.	VI.	
ewangelików	6	7	17	20	50
katolików	32	26	27	18	103
żydów	2	11	14	24	51
	40	44	58	62	204.

Am 15 Oct. dem Geburtstage des wenige Jahre vorher heimgegangenen Königs Friedrich Wilhelm IV, an welchen als Kronprinzen dereinst im Jahre 1836 die erste Bitte der Bewohner Gnesens um Errichtung einer höheren Lehranstalt in ihrer Stadt sich gewendet, fand die feierliche Eröffnung der Anstalt als „höhere Knabenschule“ statt, in Anwesenheit des Oberpräsidenten der Provinz, Herrn Horn, dessen wohlwollende Theilnahme und thätige Mitwirkung die langjährigen Bemühungen der Stadt um Errichtung einer höheren Lehranstalt zu dem gewünschten Erfolge geführt, des Regierungs- Chef- Präsidenten Freiherrn v. Schleinitz aus Bromberg, welcher gleichfalls in dieser Angelegenheit seit vielen Jahren schon die Stadt sich zu hohem Danke verpflichtet, des Consistorial- und Provinzial-Schulraths Herrn Dr. th. Mehring, welcher durch Rath und That um die Einrichtung der neuen Anstalt sich vielfache, dankenswerthe Verdienste erworben, des Geheimen Regierungs- und Schulraths Herrn Runge, des wohlwollenden Förderers des Gedeihens der jungen Schule, so wie vieler andrer Gäste und Theilnehmer aus der Stadt und Umgegend. Durch den Herrn Bürgermeister Machatius ward der Dirigent und die Lehrer in ihr Amt eingeführt. daran knüpfte sich eine Rede des Stadtverordnetenvorstehers, Herrn Justiz-Rath Kellermann, in welcher derselbe eine Uebersicht über die langen, angestrengten, durch mancherlei widrige Einwirkungen durchkreuzten, aber endlich doch zum Ziele führenden Bemühungen der Stadt Gnesen um Errichtung einer höheren Lehranstalt gab; darauf folgte die Antrittsrede des Dirigenten, in welcher er seine Auffassung des Berufes dieser Schule und ihrer Lehrer aussprach und auch an die Schüler Worte des Willkommens und der Ermahnung richtete. Choralmusik und Gesang leiteten die Festlichkeit ein und schlossen sie.

Am 16 Oct. morgens 8 Uhr begann der Unterricht in den vier Klassen. — Weil ein grosser Theil der Schüler schon auf andern Anstalten ein halbes Jahr in der Klasse gesessen, in welche sie hier aufgenommen wurden. und weil es wünschenswerth erschien, den Schluss des Cursus auf Ostern zu legen, damit nicht grade die letzte, angestrengte Thätigkeit in jedem Schuljahre in die weniger dazu geeignete, heisse Sommerzeit fiele, sollte bis Ostern 1864, also in einem halben Jahre, das Pensum jeder Klasse in der Ausdehnung, wie sie auf Preussischen Gymnasien die gewöhnliche ist, durchgenommen werden, ein Unternehmen, welches freilich an Schüler und Lehrer grosse Forderungen stellte, aber doch so durchgeführt ward, dass Ostern 1864 ein verhältnissmässig sehr bedeutender Theil der Schüler in die nächst höhere Klasse versetzt werden konnte.

Am 17 Oct. wohnte der Geheime Regierungs- und Schulrath, Herr Runge, dem Unterricht aller Lehrer in jeder der 4 Klassen mit freundlicher, eingehender und aufmunternder Theilnahme bei.

Der ruhige Fortgang des Unterrichts ward leider gleich im ersten Anfange durch eine längere Krankheit des Dr. Ławicki gestört; doch übernahm mit Bewilligung des Kön. Provinzial-Schulcollegiums der Oberlehrer an dem zur Zeit geschlossenen Gymnasium in Trzemeszno, Herr M. Kłossowski, mit dankenswerther Bereitwilligkeit alle Stunden des Erkrankten bis zu dessen Wiederherstellung und leistete so der jungen Anstalt einen wesentlichen Dienst. — Ohne jede andre Störung nahm dann der Unterricht seinen ruhigen Verlauf.

Die Schullocalien erwiesen sich in jeder Beziehung als zweckmässig, ebenso waren die Utensilien und Unterrichtsmittel in geeigneter und von der Munificenz der Stadtbehörden zeugender Weise beschafft. Zur ersten Begründung der Bibliothek wurden 400, zu der des physikalischen Cabinets 300 Thl. bewilligt. Auch ward im Frühjahr 1864 der Turnplatz mit ausreichenden, durchgängig mit Oelfarbe gestrichenen Gerüsten und Geräthen versehen.

Da gegründete Hoffnung vorhanden war, dass von den Schülern der Tertia besonders solche, welche schon auf anderen Gymnasien längere Zeit in Obertertia gewesen, Ostern 1864 für die,

15 Października. w dzień Urodzin zmarłego przed kilku laty Króla Fryderyka Wilhelma IV., do którego jako następcy tronu niegdyś w r. 1836 mieszkańcy Gniezna z pierwszą udali się prośbą o założenie wyższego zakładu naukowego w swém mieście, odbyło się uroczyste otworzenie zakładu jako „wyższéj szkoły chłopców,“ w przytomności Naczelnego Prezesa Pana Horn, którego życzliwy udział i współdziałanie zabiegi miasta dążące do założenia wyższego zakładu naukowego do pożądanego doprowadziły celu, tudzież Prezesa Regencyi Bydgoskiéj pana Freiherr v. Schleinitz, który również w téj sprawie już od lat wielu zobowiązał sobie miasto do wielkiéj wdzięczności, Radzcy Konsystoryalnego i Szkólnego pana Dra th. Mehring, który radą i czynem około założenia tego zakładu liczne i zasługujące na wdzięczność położył zasługi, Tajnego Radzcy Regencyjnego i szkólnego pana Runge. przychylego przyjaciela nowego zakładu, tudzież wielu innych gości z miasta i okolicy. Pan Burmistrz Machatius wprowadził dirigenta i nauczycieli w urzędowanie, poczém przewodniczący w Radzie miejskiéj, p. Radzca Sprawiedliwości Kellermann miał mowę. w któréj skreślił pokrótce obraz długich. usilnych, rozmaitemi przeciwnościami pokrzyżowanych, ale nareszcie pomyślnym skutkiem uwieńczonych zabiegów miasta Gniezna około założenia wyższego zakładu naukowego. Następnie przemówił dirigent wypowiadając swe zdanie o powołaniu téj szkoły i jéj nauczycieli, jak je pojmuje, a w końcu zwrócił swą mowę do uczniów celem powitania i napomnienia. Muzyka choralna i śpiew rozpoczęły i zakończyły tę uroczystość.

16 Października zrana o godzinie 8 rozpoczęła się nauka w czterech klasach. — Ponieważ większa część uczniów już w innych zakładach przebyła półroku w téj klasie. do któréj tutaj przyjętą została i ponieważ pożądaném być się zdawało, aby koniec roku szkólnego przełożyć na Wielkanoc, ażeby końcowa. natężona praca w każdym roku szkólnym nie przypadała na skwarną porę letnią. mniéj do tego stósowną. przeto miano aż do Wielkiéjnocy 1864, t. j. w przeciągu półrocza przejść pensum klasy w całéj rozciągłości, jaka jest w gimnazyach pruskich zwyczajną. Było to przedsięwzięcie wymagające po uczniach i nauczycielach wiele, a jednak wykonało się tak pomyślnie, że na Wielkanoc 1864 stósunkowo bardzo znaczna ilość uczniów do klas wyższych posuniętą została.

17 Października był Tajny Radzca Regencyjny i Szkólny, pan Runge, przytomnym na lekcyach wszystkich nauczycieli w każdéj z 4 klas i okazał uprzejmy i pełen zachęty udział.

Regularny bieg nauk przerwany niestety został zaraz na samym początku chorobą Dra. Ławickiego; wszelako za pozwoleniem Królewskiego Prowincyonalnego Kollegium Szkólnego objął nauczyciel wyższy przy zamkniętém naówczas gimnazyum Trzemeszeńskiém. pan M. Kłossowski z godną uznania gotowością wszystkie lekcye chorego aż do jego wyzdrowienia. przez co zakładowi rzetelną wyświadczył przysługę. Potém już nauka żadnéj nie doznała przerwy.

Pokoje przeznaczone na klasy okazały się pod każdym względem odpowiedniemi celowi — niemniéj sprzęty szkólne i środki naukowe sprawiono w sposób stósowny i świadczący o hojnéj szczodrobliwości władz miejskich. Na pierwsze potrzeby biblioteki przeznaczono 400. na gabinet fizykalny 300 Tal. Na wiosnę 1864 zaopatrzono plac przeznaczony do ćwiczeń gimnastycznych dostatecznemi sprzętami. olejną farbą malowanemi.

Ponieważ na pewno spodziewać się było można, że z uczniów klasy III mianowicie ci. którzy w innych gimnazyach dłuższy czas w klasie III wyższéj spędzili. na Wielkanoc 1864 do klasy II

dann zu errichtende, Secunda reif sein würden, geschahen Schritte zur Gewinnung von 2 neuen Lehrern (zu zwei Stellen mit je 500 Thl. Gehalt). Es wurden gewählt: Rudolf Hennig (evang. Confession, geb. 1834 in Margonin, besuchte das Gymnasium in Bromberg, ging 1853 aus der Secunda desselben ab, um Elementarlehrer zu werden. wirkte, nachdem er im dortigen Schul-lehrer-Seminar einen Jahrescursus durchgemacht, als Lehrer an der Vorbereitungsschule jenes Gymnasiums und machte als solcher an demselben Michaelis 1860 das Abiturientenexamen, stu-dirte dann in Berlin Mathematik, Physik und Philosophie und trat, nachdem er im Nov. 1863 seine Prüfung pro fac. doc. bestanden, Ostern 1864, zunächst provisorisch, seine Stellung an der hiesigen Anstalt an). 2. Dr. Joseph Raatz aus Posen. Letzterer aber ward noch vor Eröffnung des neuen Schuljahrs den liebenden Seinen und der Anstalt, welche von seiner wissenschaftlichen und pädagogischen Tüchtigkeit sich so viel versprechen konnte, in der Blüthe seiner Jahre durch den Tod entrissen. An seine Stelle ward gewählt: Dr. Clemens Volmer (kathol. Confession, geboren 1839 in Oelde, R. B. Münster, besuchte bis 1857 das Gymnasium in Paderborn, studirte in Breslau, München, Löwen in Belgien, Münster, Berlin, hauptsächlich Geschichte, promovirte Sept. 1862 in Breslau und bestand im Maerz 1864 daselbst die Prüfung pro facultate docendi, worauf er hier, zunächst als provisorischer Lehrer, angestellt ward).

Das erste Halbjahr ihrer Thätigkeit schloss die Anstalt mit der öffentlichen Prüfung aller Klassen am 21. Maerz 1864 und der am 22. Maerz als am Geburtstage Sr. Majestät des Königs mit Gesang und Declamationen der Schüler und mit einer die Bedeutung des Tages und des auf ihn fallenden ersten Abschnittes der Wirksamkeit der Schule besprechenden Rede des Dirigenten begangenen Schlussfeierlichkeit.

Schulnachrichten für die Zeit von Ostern 1864 bis Ostern 1865.

A. Lehrverfassung.

Secunda.

Ordinarius Dr. Methner.

Latein. Grammatik: Nach einer Wiederholung der Casuslehre nach Ferd. Schultz gröss. Lat. Sprachlehre (cap. 44—53) die Lehre von der Bedeutung und dem Gebrauch der tempora und modi, cap. 54—60. Uebungen im Uebersetzen aus Süpfle Aufgaben zu latein. Stilübungen, Th. II. Wöchentliche Exercitien oder Extemporalien. 4 St. Lectüre: Livius, praefatio (auch memorirt) und lib. XXI. XXII. Cicero orat. in Catil. I. II. 3 St. Vergil. Aen. I. II. Memorirt II. 199—249. IX. 176—245. 314—366. Prosodie und Metrik. Metrische Uebungen. 2 St. — Methner.

Griechisch. Grammatik: Wiederholung der unregelmässigen Verba und die Lehre vom Nomen nach Enger, Elem. Gramm. §§. 65—75. Wöchentliche Exercitien oder Extemporalien, seit Michaelis aus Haacke, Materialien zu griech. Exercitien. 2 St. Lectüre: Xenophons Anabasis I.—III. und IV. zur Hälfte. 2 St. Homer Odyss. I. II. III. V. VI. und theilweise IV. Wöchentliches Memoriren. 2 St. — Teichmüller.

zdatnymi będą, zaczęto się starać o pozyskanie dwóch nowych nauczycieli na dwie nowo utworzone posady z pensyą po 500 Tal. Obranymi zostali: Rudolf Hennig (wyzn. ewan., ur. 1834 w Margoninie, uczęszczał do gimnazyum w Bydgoszczy, odszedł 1853 z klasy II, aby zostać nauczycielem elementarnym, pracował odbywszy w tamtejszém seminaryum nauczycielskiém kurs jednoroczny, jako nauczyciel przy szkole przygotowawczéj tamecznego gimnazyum i jako taki zdał na Św. Michał 1860 r. popis dojrzałości, poczém słuchał w Berlinie matematyki, fizyki i filozofii i zdawszy w Listopadzie 1863 examen pro fac. docendi objął prowizorycznie swoje stanowisko przy zakładzie tutejszym) i Dr. Józef Raatz z Poznania. Atoli jeszcze przed rozpoczęciem nowego roku szkólnego wydarła go śmierć w kwiecie wieku rodzinie i zakładowi, który po jego naukowém i pedagogiczném uzdolnieniu obiecywal sobie tak wiele! Na jego miejsce obrany został: Dr. Klemens Volmer (katolik, ur. 1839 w Oelde w obwodzie regencyjnym Monasterskim, uczęszczał aż do roku 1857 do gimnazyum w Paderborn, poświęcał się na uniwersytetach w Wrocławiu, Monachium, w Leodium w Belgii, w Monasterze i Berlinie głównie historyi, uzyskał w Wrześniu 1862 stopień doktora filozofii w Wrocławiu i zdał w Marcu 1864 tamże examen pro fac. docendi, poczém tutaj nauczycielem tymczasowym mianowany został).

Pierwsze półrocze istnienia swego zakończył zakład popisem publicznym wszystkich klas odbytym dnia 21. Marca i obchodem uroczystym Urodzin Jego Królewskiej Mości na dnia 22 Marca 1864. Obchodzono tę uroczystość śpiewem, deklamacyami i mową dirigenta, w której się rozwodził o ważności i znaczeniu tego dnia uroczystego, na który zarazem przypadł pierwszy kres działalności szkoły.

Wiadomości szkólne od Wielkiéjnocy 1864 do Wielkiéjnocy 1865.

A. Rozkład nauk.

Klasa druga.

Ordynaryusz: Dr. Methner.

Język łaciński. Gram. powtórzenie nauki o przypadkach podług Ferd. Schultza większéj gram. łacińskiéj roźdz. 44—53, nauka o znaczeniu i użyciu czasów i trybów roźdz. 54—60. Ćwiczenia w tłómaczeniu z „zadań do łacińskich ćwiczeń stylistycznych p. Süpfle Cz. II“. Tygodniowe exercitia lub extemporalia. 4 godz. Czytano Liv. praefatio (któréj też uczono się na pamięć) i ks. XXI. XXII. Cic. orat. in Cat. I. II. 3 godz. Vergil. Aen. I. II. Na pamięć uczono się II 199—249. IX 176—245. 314—366. Prozodya i metryka, ćwiczenia metryczne. 2 godz. — Methner.

Język grecki. Gram. podług Engera powtórzenie słów nieregularnych i nauka o imionach §. 65—75. Tygodniowe exercitia lub extemporalia, od św. Michała z „materyałów do ćwiczeń greckich p. Haacke.“ 2 godz. — Czytano Xenoph. Anab. I—III i IV połowę. 2 godz. Hom. Odyss. I, II, III, V, VI i poczęści IV. Tygodniowo uczono się na pamięć. 2 godz. — Teichmüller.

Deutsch. Anleitung zur Anfertigung von Aufsätzen. Correctur und Besprechung der 4wöchentlichen Aufsätze. Uebungen im mündlichen Vortrage. Besprechung der Privatlectüre. Die epische und lyrische Poesie, erläutert durch Beispiele (namentlich aus Schillers Gedichten). Einige Hauptdata aus der Literaturgeschichte. Declamationsübungen. 2 St. Methner.

Polnisch. Theorie der Prosa nach Rymarkiewicz Nauka Prozy. Correctur und Besprechung der 4wöchentlichen freien Aufsätze. Übungen im mündlichen Vortrage und Declamationsübungen. 2 St. Ławicki.

Französisch. Repetition der unregelmässigen Verben nach Plötz Methodischer Grammatik. Gebrauch der Zeiten, Moden, Rection des Verbs, Artikel — nach desselben Systematischer Grammatik. Vers ehre. Lectüre: Ausgewählte Stücke aus Ploetz Lectures choisies Sect. I. (Anecdotes) Sect. II. (récits historiques). Sect VII. (Dialogues). Sect. IX. (Poésie lyrique); letztere wurden auch memorirt. 2 St. Volmer.

Hebräisch. Formenlehre bis zu den Verbis contractis nach Gesenius hebr. Gramm. bis S. 127. Uebersetzen aus desselben Lesebuch: 1 B. Moses cap. 1. 2 St. X. Ołyński.

Religionslehre. a) *evang.* das 2. 4. und 5. Hauptstück des luth. Katechismus (nach dem Hülfsbuch von Lisco). 8 Gesangbuchslieder memorirt. Das Evangelium Matthäi im Grundtext gelesen und erklärt. 2 St. Fliess. b) *katholisch.* Kirchengeschichte nach X. N. Tomaszewski's Lehrbuch p. 1—155. 2 St. X. Ołyński. c) Den jüdischen Schülern der Anstalt ertheilte seit Michaelis der Rabbiner. Herr Dr. Zuckermandel in 2 Abtheilungen je 2 St. wöchentlich Religionsunterricht.

Geschichte und Geographie. Geschichte der Griechen mit Berücksichtigung der Geschichte der orientalischen Völker und der Aegypter nach Pütz Handbuch I. Geographie von Griechenland, Africa, dem vordern Asien und Indien in Anschluss an die Geschichte. 3 St. Volmer.

Mathematik. Die Lehre vom Kreise, von der Aehnlichkeit der Figuren. Vergleichung und Messung des Flächeninhaltes gradliniger Figuren. Von den regelmässigen Polygonen und der Ausmessung des Kreises nach Mehlers „Hauptsätze der Elementar-Mathematik". Ausserdem wurden zahlreiche geometrische Aufgaben besprochen und gelöst. 2 St. Von den Potenzen und Wurzelgrössen. Irrationale und imaginäre Zahlen. Gleichungen 1. und 2 Grades mit einer und mehreren Unbekannten, nach eigenem Vortrage. Zahlreiche Aufgaben nach Meier Hirsch. 2 St. v. Kozłowski.

Physik. Allgemeine Eigenschaften der Materie und Wirkungen der Massentheile auf einander. Magnetismus, Electricität und Galvanismus, durch Experimente erläutert, nach Trappe's Physik. 2 St. v. Kozłowski.

Gesang. (Erste Abtheilung: II. III. und IV.). Einübung vierstimmiger Gesänge für gemischten Chor unter steter Hinweisung auf Tonart und Rhythmus. 2 St. Kopitsch.

Zeichnen. Es wurden nach gewählten Vorlagen Landschaften, Brustbilder, Figuren, Gruppen in voller Schattirung mit Blei, Tusche, schwarzer Kreide, auch mit zwei Kreiden, meist in Folio gezeichnet. 2 St. Krzyminiewski.

Tertia.

Ordinarius: Dr. Ławicki.

Latein. Grammatik nach F. Schultze's kleiner lat. Sprachl.: Wiederholung und Vervollständigung der Casuslehre, cap. 33—38. Dann cap. 39—46: vom Gebrauch der tempora, modi, infinitiv. partic. etc. Uebungen im mündlichen Uebersetzen aus Ferd. Schultz Aufgabensammlung zur Einübung der lat. Syntax. Wöchentliche Exercitien oder Extemporalien. 5 St. Lectüre: Caesar de bello gall. II. III. IV. 3 St. Ovid. Met. I, 1—451. VI. 150—312. XI. 90—193. III. 351—510, VIII. 622—723. Memor. I. 1—56, 89—150, 163—252. Prosodie und Metrik nach Schultz c. 47. 2 St. Ławicki; seit December 1864 wegen Krankheit vertreten durch Methner und Teichmüller.

Griechisch. Repetition des Pensums für Quarta und Vervollständigung der Formenlehre vom Verbum mit Einschluss der Verba auf μι; die unregelmässigen Verba im Anschluss an die Lectüre. Wöchentl. Exercitia oder Extemporalia, meist aus Spiess. 2 St. Lectüre: Xenophons

Język niemiecki. Podano wskazówkę do robienia wypracowań, poprawiano i rozbierano wypracowania co 4 tygodnie zadawane. Ćwiczenia w ustnych wykładach. Rozbiór lektury domowéj. Nauka o poezji opisowéj i lirycznéj objaśniona przykładami (mianowicie Szyllera). Ważniejsze daty z historyi literatury. Deklamacye. 2 godz. Methner.

Język polski. Stylistyka podług Rymarkiewicza Nauki Prozy. Rozbiór wypracowań co 4 tygodnie zadawanych. Ćwiczenia w ustnych wykładach i deklamacye. 2 godz. Dr. Ławicki.

Język francuzki. Powtórzenie słów nieregularnych podług „Płoetza gram. metodycznéj". O użyciu czasów, trybów, o rządzie słów, artykule podług tegoż „gram. systematycznéj"; nauka o wierszowaniu. Czytano wybrane kawałki z Płoetza „Lectures choisies" Sect. I (Anecdotes) Sect. II (récits historiques), Sect. VII (Dialogues). Sect. IX (Poésie lyrique): ostatnich uczono się też na pamięć. 2 godz. Volmer.

Język hebrajski. Odmiana wyrazów podł. Geseniusza gram. hebrajskiéj aż do słów ściąganych str. 127. Tłómaczenie z tegóż wypisów: I ks. Mojżesza rozdz. 1. 2 godz. X. Ołyński.

Nauka religii a) *ewangelickiéj.* Rozebrano 2. 4 i 5 dział luterskiego katechizmu podług książki p. Lisco wydanéj. Czytano i objaśniano ewangelią Mateusza w oryginale. Nauczono się na pamięć 8 pieśni kościelnych. 2 godz. Fliess. b) *katolickiéj.* Historya kościelna podług książki X. N. Tomaszewskiego str. 1—155. 2 godz. X. Ołyński. c) Uczniom żydowskim zakładu udzielał nauki religii od św. Michała rabin pan Dr. Zuckermandel w 2 oddziałach po 2 godziny tygodniowo.

Historya i geografia. Historya grecka z uwzględnieniem historyi narodów orientalnych i Egipcyan podług książki podręcznéj Pütza. Geografia Grecyi, Afryki, Azyi mniejszéj i Indyi w połączeniu z nauką historyi. 2 godziny. Volmer.

Matematyka. Nauka o kole, podobieństwie figur, o podobieństwie figur prostokreślnych i ich wymierzaniu, o regularnych wielobokach i wymierzaniu powierzchni koła, podług książki podręcznéj Mehlera. Oprócz tego rozwięzywano wiele zadań geometrycznych. 2 godz. O potęgach i pierwiastkach. Równania 1. i 2. stopnia z jedną lub kilką nieznajomemi, podług własnego wykładu. Zadania algebraiczne podług książki Majera Hirscha. 2 godz. — Kozłowski.

Fizyka. Ogólne własności ciał. Nauka o magnetyzmie, elektryczności i galwanizmie objaśniona experymentami, podług książki Trappego. 2 godz. Kozłowski.

Śpiewy. (Oddział pierwszy: kl. II, III i IV): Śpiewano na 4 głosy chóry z ciągłém uwzględnieniem skali i rytmu. 2 godz. Kopitsch.

Rysunki. Rysowano podług doborowych wzorów: krajobrazy, popiersia, całe figury, grupy, po większéj części w wielkim formacie. Do cieniowania używano ołówka, tuszu, czarnéj krédy; rysowano także dwoma krédami. 2 godz. Krzyminiewski.

Klasa trzecia.

Ordynaryusz: Dr. Ławicki.

Język łaciński. Gramatyka podług F. Schultza mniejszéj gram. łac. Powtórzono i uzupełniono składnię przypadków rozdz. 33—38. — Rozdz. 39—46 o użyciu czasów, trybów, o trybie bezokolicznym, imiesłowach i t. d. Ćwiczenia w tłómaczeniu ustném podług Ferd. Schultza Aufgabensammlung zur Einübung der Syntax. Co tydzień oddawano exercitia lub extemporalia. 5 godz. — Czytano Caes. de bello gall. II. III. IV. 3 godz. — Ovid. Metam. I. 1—451. Niobe, Midas, Narcissus, Pentheus. Na pamięć I 1—56, 89—150, 163—252. — Z prozodyi i metryki podług Schultza rozdz. 47. 2 godz. Ławicki, od Grudnia 1864 dla choroby zastępowany przez Methnera i Teichmüllera.

Język grecki. Powtórzono pensum kl. IV i uzupełniono naukę o słowie aż do słów na μι włącznie; słowa nieregularne w związku z czytaniem autorów. Tygodniowe exercitia lub extemporalia

Anabasis I, II, 1. 2. 2 St. Homer Odyssee I. II. Stündliches Memoriren. 2 St. — Im Sommer Grammatik und Anabasis Methner, Homer Teichmüller, im Winter auch die erstern Stunden Teichmüller.

Deutsch. Anleitung zu den (3wöchentlichen) Aufsätzen und Besprechung derselben. Leitung und Besprechung der Privatlectüre. Erklärung Schillerscher Balladen und andrer Gedichte. Uebungen im freien Vortrage und im Declamiren. 2 St. Teichmüller.

Polnisch. Satzlehre und Wortfolge nach Małecki's kleinerer poln. Sprachlehre. Lectüre nach dem Lesebuche von Rymarkiewicz. II Th. Uebungen im Erzählen und Deklamiren. Besprechung der 3wöchentlichen Aufsätze. 2 St. Ławicki.

Französisch. Repetition der regelmässigen Verben; die unregelmässigen, reflexiven und unpersönlichen Verben nach dem methodischen Theil der Schulgrammatik von Plötz. Lect. 1—29. Nach desselben systematischer Grammatik Erklärung der wichtigsten Regeln über den Gebrauch der Zeiten und Moden, über den Artikel, das Adjectiv und die Fürwörter. Alle 14 Tage ein Exercitium oder Extemporale. 2 St. Volmer.

Religionslehre. a) *kathol.* Glaubenslehre nach Ontrup Nauka wiary. S. 1 – 99. 2 St. X. Ołyński. b) *evangelisch.* Das 3, 4 und 5 Hauptstück des luther. Katechismus, so wie kurze Repetition des 1. Hauptstückes (nach dem Hülfsbuche von Lisco). 8 Gesangbuchslieder gelernt. Erklärung der Apostelgeschichte nach der Lutherschen Uebersetzung. 2 St. Fliess.

Geschichte und Geographie. Geschichte des Mittelalters nach Dielitz Grundriss der Weltgeschichte. 2 St. Alte Geographie von Italien und Griechenland. Geographie von Amerika. 1 St. — Volmer.

Mathematik. Wiederholung der Lehre von den Dreiecken und Parallelogrammen. Von der Gleichheit der gradlinigen Figuren. Vom Kreise und von der Aehnlichkeit der Figuren, nach Mehler. Geometrische Aufgaben wurden besprochen und gelöst. 2 St. Von den relativen Zahlen. Die 4 Species mit Monomen und Polynomen. Von den Potenzen und Wurzelgrössen, nach eigenem Vortrage. Beispiele nach Meier Hirsch. 1 St. — v. Kozłowski.

Naturkunde. Im Sommer Botanik: System- und Artenkunde, sowie Angemessenes aus den andern Theilen der Botanik. Excursionen. 2 St. Teichmüller. Im Winter: das Wichtigste vom Bau des menschlichen Körpers und von den Vorgängen in ihm. 2 St. Methner.

Gesang und *Zeichnen* siehe bei Secunda.

Quarta.

Ordinarius: Dr. Teichmüller.

Latein. Grammatik: Repetition des Pensums für Quinta. Aus Schultz' Grammatik §§. 189—238, worin namentlich die Casuslehre. Schriftliche und mündliche Uebersetzung und Memoriren der sich an diese §§. anschliessenden Stücke aus Schultz' Aufgabensammlung. Correctur wöchentlich. 5 St. Lectüre: Wellers Livius im Auszuge, Seite 37—62, 65 71. Stündliches Memoriren. 3 St. Aus Kock's Anthologie Fabeln von Phaedrus und Stücke aus Ovid; dabei Einführung in die Prosodik und Metrik. Stündl. Memoriren. 2 St. — Teichmüller.

Griechisch. Formenlehre bis zu den Verbis auf μι nach Enger's Elementargrammatik §§. 1—50. Dazu schriftliche Uebungen und Exercitien. 4 St. Uebersetzt wurde aus Spiess Uebungsbuch I. Curs. Cap. 1—16. 2 St. — Pankow.

Deutsch. Vollständige Lehre vom Satze mit besonderer Berücksichtigung der Interpunction. Alle 14 Tage ein Aufsatz. Declamationsübungen und Uebungen im Erzählen passender Abschnitte aus der Privatlectüre (Schülerbibliothek). 2 St. Pankow.

Polnisch. Die Lehre vom Satze. Wiedererzählen gelesener Stücke und Deklamationen nach Rymarkiewicz Wzory prozy, Część I. Alle drei Wochen eine häusliche oder Klassenarbeit. Für weniger vorgerückte Schüler: Nach Woliński und Schönke Elementarbuch Lection 1—25. Alle 3 Wochen eine häusl. oder Klassenarbeit. 2 Stunden. v. Kozłowski.

Französisch. Nach dem Elementarbuch von Ploetz Lect. 35—73. Alle 14 Tage ein Exercitium oder Extemporale. 2 St. Volmer.

po większéj części z Spiessa. 2 godz. — Czytano Xenoph. Anab. ks. I. II, 1. 2. 2 godz. Hom. Odyss. I, II, od lekcyi do lekcyi uczono się na pamięć. 2 godz. W półroczu latowém gramatykę i Anabasis Methner, Homera Teichmüller. w zimowém i tamte lekcye udzielał Teichmüller.

Język niemiecki. Podano wskazówkę do wypracowań (co 3 tygodnie zadawanych) i rozbierano je. Rozbiór lektury domowéj. Czytanie i objaśnianie Szyllerowskich ballad i innych poezyi. Ćwiczenia w wykładach ustnych i deklamacye. 2 godz. Teichmüller.

Język polski. Nauka o zdaniu pojedyńczém i złożoném, o szyku wyrazów podług mniejszéj Gram. Małeckiego. Czytano z Wypisów Rymarkiewicza Cz. II. Ćwiczenia w opowiadaniu i deklamacye. Rozbiór wypracowań co 3 tygodnie zadawanych. 2 godz. Ławicki.

Język francuski. Powtórzono słowa regularne, nieregularne, zwrotne i nieosobiste podług części metodycznéj gram. szkólnéj Ploetza. Lekc. 1 29. — Podług tegoż gram. systematycznéj najważniejsze prawidła o użyciu czasów i trybów, o artykule, przymiotniku i zaimkach. Co 2 tygodnie exercitium lub extemporale. 2 godz. Volmer.

Nauka religii a) *katolickiéj*: O wierze podług Ontrupa Nauki wiary str. 1—99 2 godz. X. Ołyński. b) *ewangelickiéj.* Rozebrano dział 3, 4 i 5 katechizmu luterskiego, tudzież powtórzono pokrótce dział 1. (podł. książki p. Lisco wyd.). Nauczono się 8 pieśni kościelnych. Objaśniono dzieje apostolskie podług tłóm. Luthra. 2 godz. Fliess.

Historya i geografia. Historya wiek. średn. podług Dielitza Historyi powszechnéj. 2 godz. Geografia starożytna Italii i Grecyi, tudzież Ameryki. 1 godz. Volmer.

Matematyka. Powtórzenie nauki o trójkątach i równoległobokach. Nauka o kole, porównywaniu powierzchni i o podobieństwie figur prostokreślnych, podług Mehlera. Oprócz tego ćwiczono w rozwięzywaniu zadań geometrycznych. 2 godz. O ilościach względnych i 4 działania z jednowyrazami i wielowyrazami, o potęgach i pierwiastkach, podług własnego wykładu. Zadania podług Majera Hirscha. 1 godz. — Kozłowski.

Historya naturalna. W półroczu latowém botanika wraz z wycieczkami botanicznemi. 2 godz. Teichmüller. W półroczu zimowém: co najważniejsza o budowie ciała ludzkiego. 2 godz. Methner.

Śpiewy i *Rysunki* jak w kl. II.

Klasa czwarta.

Ordynaryusz: Dr. Teichmüller.

Język łaciński. Gram: Powtórzono pensum kl. IV, nauka o przypadkach podług Gram. Schultza §. 189—238. Tłómaczenie piśmienne i ustne kawałków odnoszących się do tych §§. których się również uczono na pamięć podług zadań do tłóm. p. Ferd. Schultza. 5 godz. — Czytano Liwiusza wyimki z Wellera str. 37—62, 65—71. Uczono się na pamięć od lekcyi do lekcyi. 3 godz. Z Antholog. Kocka Bajki Phaedr. i wyimki z Owidiusza; początki prozodyi i metryki; uczono się na pamięć od lekcyi do lekcyi. 2 godz. — Teichmüller.

Język grecki. Gram. Odmiana wyrazów aż do słów na μι podług Engera §. 1—50. Ćwiczenia piśmienne i exercitia. 4 godz. Tłómaczono z książki do tłóm. p. Spiessa I curs. rożdz. 1—16. 2 godz. — Pankow.

Język niemiecki. Dokładna nauka o zdaniu z szczególniejszém uwzględnieniem interpunkcyi. Co 2 tygodnie wypracowanie. Ćwiczenia w deklamowaniu i opowiadaniu stósownych wyjątków z lektury domowéj (biblioteka uczniów). 2 godz. Pankow.

Język polski. Nauka o zdaniu. Opowiadanie czytanych ustępów, deklamacye podług Rymarkiewicza Wzory prozy. Cz. I. Co trzy tygodnie wypracowanie w domu lub w klasie. Z uczniami słabszymi z książki elementarnéj Wolińskiego i Schönke Lekcya 1 — 25. Co trzy tygodnie ćwiczenie piśmienne w domu lub klasie. 2 godz. Kozłowski.

Język francuski. Podług książki elementarnéj Ploetza lekc. 35—73. Co 2 tygodnie exercitium lub extemporale. 2. godz. Volmer.

Religion combinirt mit Tertia.

Geschichte und Geographie. Geschichte des Alterthums nach Dielitz Grundriss der Weltgeschichte. 2 St. — Geographie von Asien und Australien nach Seydlitz's Schulgeographie. 1 St. — Volmer.

Mathematik. a) *Rechnen.* Wiederholung der Grundrechnungen mit gewöhnlichen Brüchen und Decimalbrüchen, die Lehre von den Proportionen, die bürgerlichen Rechnungsarten: einfache und zusammengesetzte Regeldetri, Gesellschaftsrechnung, Mischungsrechnung. 2 St. b) *Geometrie.* Geometrische Anschauungsübungen und die ersten Lehrsätze bis zu den Congruentsätzen inclus. nach Mehler. 1 St. — Hennig.

Zeichnen. Es wurde hier die Kopfzeichenschule durchgearbeitet. Auch wurden Landschaften, mit besonderer Berücksichtigung des Baumschlages, gezeichnet, ferner Blumen, Früchte, Thiere, Ornamente etc. ausgeführt. Begriffserklärung von Licht und Schatten wie auch Anleitung zum perspectivischen Zeichnen. 2 St. Krzyminiewski.

Gesang siehe bei Secunda.

Quinta.

Ordinarius: Pankow.

Latein. Wiederholung des Pensums von Sexta. Verba mit unregelmässigen Perf. und Supinis, verba anom. defect. und impers., — die Adverbien, Praepositionen und Conjunctionen, nach Ferd. Schultz. Zuletzt Einiges aus der Syntax, namentlich die Lehre vom Acc. c. Inf. und Abl. absol. Dazu wöchentlich ein Exercitium oder Extemporale. Uebersetzt ward aus Schultz Uebungsbuch §§. 72—117, §§. 133—141. 10 St. Pankow.

Deutsch. a) *deutsche Abtheilung.* Lehre vom einfachen Satze und der Interpunction. Wöchentlich ein Dictat oder eine kleine freie Arbeit. Declamationsübungen und Uebungen im Erzählen passender Abschnitte aus der Privatlectüre (Schülerbibliothek). 2 St. Pankow. b) *polnische Abtheilung.* * Formenlehre nach Jerzykowski Mała gramatyka języka niemieckiego. Uebungen im Lesen, Uebersetzen, Nacherzählen und Declamiren nach Ławicki's Wypisy do tłomaczenia. Wöchentlich orthographische Uebungen oder Exercitien. 2 St. Ławicki.

Polnisch. a) *polnische Abtheilung.* * Uebungen im Lesen, Nacherzählen, Declamiren nach dem Lesebuche von Rymarkiewicz Th. I. Wöchentliche Uebungen in der Orthographie und im schriftlichen Gedankenausdruck. 2 St. Ławicki. b) *deutsche Abtheilung.* Nach Woliński und Schoenke Lection 1—20. Alle 14 Tage eine schriftliche Arbeit zu Hause oder in der Klasse. 2 St. — v. Kozłowski.

Französisch. Nach dem Elementarbuch von Ploetz Lect. 1—51. Alle Woche ein Exercitium oder Extemporale. 3 St. Volmer.

Religion. a) *evangelisch.* Biblische Geschichte des Alten Testaments bis zum Auszug der Israeliten. Erklärung der beiden ersten Hauptstücke des Katechismus. Memoriren der fünf Hauptstücke des Katechismus, einiger Lieder und Bibelstellen. 3 St. Hennig. b) *katholisch.* Biblische Geschichte des N. T. nach X. Tyc, Dzieje star. i now. Test. Seite 91—194. Katechismus nach X. Lewandowski katechizm Rzymsko-katolicki Seite 38—132. 3 St. X. Ołyński.

Geographie. Die Erdtheile Europa, Asien und Amerika in ihren allgemeinen physischen und politischen Grundzügen, nach v. Seydlitz Schul-Geographie. 2 St. v. Kozłowski.

Arithmetik. Grundrechnungen mit gewöhnlichen Brüchen und Decimalbrüchen. Einfache Regeldetri. 3 St. Hennig.

Naturkunde. Im Sommer Botanik: Beschreibung lebender Pflanzen nach dem Linné'schen System. Excursionen. Anleitung zur Anlegung von Herbarien. Im Winter Zoologie: Beschreibung der Säugethiere nach Schilling, Kleine Schul-Naturgeschichte. 2 St. v. Kozłowski.

* Seit December 1864 wurden beide Abtheilungen wegen Krankheit des Dr. Ławicki zusammen unterrichtet.

Religia wspólnie z kl. III.

Historya i Geografia. Historya starożytna podług Dielitza Historyi powszechnéj. 2 godz. Geografia Azyi i Australii podług Seydlitza Geografii szkólnéj. 1 godz. — Volmer.

Matematyka. a) *Arytmetyka.* Powtórzenie działań głównych z ułamkami zwyczajnemi i dziesiętnemi, o proporcyach, prosta reguła trzech i złożona, reguła spółki i mięszana. 2 godz. *Geometrya.* Nauka wyobrażania oderwanych pojęć geometrycznych i pierwsze twierdzenia aż do przystawania włącznie, podł. Mehlera 1 godz. Hennig.

Rysunki. Przechodziło się prawidła rysowania głowy. Rysowano także krajobrazy, szczególniéj zwracając uwagę na sposób cieniowania drzew. Daléj rysowano kwiaty, owoce, zwierzęta, ornamenta, i t. d. Zwracano także uwagę na pojęcie światła i cieni w sztuce rysowniczéj, jako i na pierwsze zasady perspektywy. 2 godz. Krzyminiewski.

Śpiewy jak w kl. II.

Klasa piąta.

Ordynaryusz: Pankow.

Język łaciński. Powtórzono pensum kl. VI. Perfecta i Supina, verba anomala, defectiva i impersonalia. O przysłówkach, przyimkach i spójnikach podł. Ferd. Schultza. Ze składni nauka o Acc. c. Inf. Abl. abs. Co tydzień exercitium lub extemporale. Tłómaczono z „Schultza Uebungsbuch" §. 72—117. §. 133—141. 10 godz. Pankow.

Język niemiecki. a) *oddział niemiecki.* O zdaniu pojedyńczem i interpunkcyi. Co tydzień ćwicz. ortograficzne lub małe wypracowanie. Deklamacye i ćwiczenia w opowiadaniu stósownych wyimków z lektury domowéj (Biblioteka uczniów) 2 godz. Pankow. b) *Oddział polski.* *) Odmiana wyrazów podług Jerzykowskiego małéj Gramatyki języka niem. Ćwiczenia w czytaniu, tłómaczeniu, opowiadaniu i deklamowaniu podług Ławickiego Wypisów do tłómaczenia i t. d. Co tydzień ćwiczenia ortograficzne lub exercitia. 2 godz. Ławicki.

Język polski: a) *oddział polski.* *) Ćwiczenia w czytaniu, opowiadaniu i deklamowaniu podług Rymarkiewicza Wypisów Cz. II. Co tydzień ćwiczenia ortograficzne lub małe wypracowania treści opowiadającéj. 2 godz. Ławicki. b) *Oddział niemiecki.* Podług Wolińskiego i Schönke Lekcya 1—21. Co 2 tygodnie ćwiczenie piśmienne w domu lub w klasie. 2 godz. Kozłowski.

Język francuski. Podług książki elementarnéj Ploetza lekc. 1—51. Co tydzień exercit. lub extemp. 3 godz. Volmer.

Religia a) *ewangelicka.* Historya św. starego przymierza aż do wyjścia Izraelitów. Objaśniono 2 pierwsze działy katechizmu; uczono się na pamięć 5 działów katechizmu, kilka pieśni i wyimków z pisma św. 3 godz. Hennig. b) *katolicka.* Historya św. nowego przymierza podług X. Tyca Dzieje star. i now. test. str. 91—194. Katechizm podług X. Lewandowskiego „Katechizm Rzymsko-katolicki" o Wierze, Nadziei, Miłości, str. 38—132. 3 godz. X. Ołyński.

Geografia. Orografia i Hydrografia, oraz geografia polityczna, Europy Azyi i Ameryki w ogólnych zarysach, podług książki Seydlitza. 2 godz. Kozłowski.

Arytmetyka. Główne działania z ułamkami zwyczajnemi i dziesiętnemi i prosta reguła trzech. 3 godz. Hennig.

Historya naturalna. Latem botanika: Rozbiór i opis roślin podług układu Linneuszowego. Wycieczki i zakładanie zielników. Zimą zoologia: Opis zwierząt ssących, podług Schillinga Historyi naturalnéj mniejszéj. 2 godz. Kozłowski.

*) Od Grudnia 1864 były obydwa oddziały dla choroby Dr. Ławickiego w tych lekcyach połączone.

Kalligraphie. Im ersten Halbjahre nach Vorschrift an der Tafel, im zweiten nach besonderen kalligraphischen Vorlagen. Auch wurden zum Schlusse Fracturen geübt. 3 St. Krzyminiewski.

Zeichnen. Handwerkzeuge, Ornamente, Thiere, auch Landschaften. Anfangs in Conturen, später in einfachen leichten Schattirungen ausgeführt. 2 St. Krzyminiewski.

Gesang. Die gebräuchlichsten Dur- und Moll-Tonarten. Intervalle. Taktarten. Einübung zweistimmiger Gesänge. 2 St. Kopitsch.

Sexta.

Ordinarius: Hennig.

Latein. Die regelmässige Formenlehre nach Ferd. Schultz. Wöchentlich ein Extemporale. Mündliche und schriftliche Uebersetzung aus Schultz Uebungsbuch bis §. 72. 8 St. Hennig. Einübung der Formenlehre und Vokabellernen. 2 St. Volmer.

Deutsch. a) *deutsche Abtheilung.* Gebrauch der Präpositionen, orthographische Regeln. Wöchentlich ein Dictat oder eine kleine schriftliche Arbeit nach Besprechung des Stoffs. Declamationsübungen. Uebungen in mündlicher Inhaltsangabe der in der Klasse gelesenen Stücke aus Bone, Deutsches Lesebuch. 2 St. Hennig. b) *polnische Abtheilung.* * Formenlehre nach Jerzykowski's Grammatik. Uebungen im Lesen, Uebersetzen, Nacherzählen nach Ławicki's Wypisy. Wöchentlich orthographische Uebungen oder Exercitien. 2 St. Ławicki.

Polnisch. a) *polnische Abtheilung.* Lesen und Schreiben nach dem Diktat. Erzählen gelesener Stücke. Memoriren einiger Gedichte nach Rymarkiewicz Wzory prozy, Część I. Alle 14 Tage entweder ein Diktat oder ein kleiner (erzählender) Aufsatz. 2 St. v. Kozłowski. b) *deutsche Abtheilung.* Woliński und Schoenke Poln. Elementarbuch Lection 1—27. Wöchentliche Exercitien oder Extemporalien. 2 St. Methner.

Religion combinirt mit Quinta.

Geographie. Die Orographie und Hydrographie, so wie die politische Geographie von Europa im allgemeinsten Sinne. Speciell die Provinz Posen. Ersteres nach Seydlitz Geographie, letzteres nach eigenem Diktat. 2 St. v. Kozłowski.

Arithmetik. Wiederholung der vier Grundrechnungsarten mit benannten Zahlen und die Bruchrechnung. 4 St. Hennig.

Naturkunde. Im Sommer Botanik: Beschreibung einzelner von den gewöhnlichen Pflanzen. Excursionen und Anleitung zur Anlegung von Herbarien. Im Winter Zoologie: Beschreibung der gewöhnlichsten Säugethiere nach Schilling, kleine Naturgeschichte. 2 St. v. Kozłowski.

Kalligraphie. Im ersten Halbjahr wurde an der Wandtafel vorgeschrieben, im zweiten schrieben die Schüler nach besonderen kalligr. Vorlagen. 3 St. Krzyminiewski.

Zeichnen. Es wurde mit der geraden Linie begonnen. Hieran reihten sich verschiedene Figuren aus graden Linien. Eben solche Uebungen wurden in krummen oder gemischten Linien durchgemacht. Im ersten Halbjahre wurde an der Wandtafel vorgezeichnet, im zweiten Halbjahre zeichneten die Schüler nach passenden Vorlagen. 2 St. Krzyminiewski.

Gesang. Notenkenntniss. Tonleiter in C Dur und Erweiterung derselben nach oben und unten. Taktarten und die Noten und Pausen nach ihrer Zeitdauer. Einübung einstimmiger Gesänge. 2 St. Kopitsch.

Turnunterricht konnte nur im Sommer stattfinden. Jede der 6 Abtheilungen hatte wöchentlich 1 St., hauptsächlich Frei- und Ordnungsübungen. bei Methner, und 1 St. Rüstübungen. bei Teichmüller.

---

*) Siehe die Note zu S. 30.

Kaligrafia. W pierwszém półroczu z tablicy, w drugiém podług pojedyńczych wzorów kaligraficznych. W końcu roku pismo ozdobne. 2 godz. Krzyminiewski.

Rysunki. Rysowano narzędzia rzemieślnicze, ornamenta, zwierzęta, nawet krajobrazy, z początku w prostych zarysach, późniéj w pojedyńczych, łatwych cieniach. 2 godz. Krzyminiewski.

Śpiewy. Najzwyczajniejsze skale Dur i Moll. O przedziałach i rodzajach taktu. Śpiewano pieśni na 2 głosy. 2 godz. Kopitsch.

Klasa szósta.

Ordynaryusz: Hennig.

Język łaciński. Regularna odmiana wyrazów podług Ferd. Schultza. Co tydzień extemporale. Tłómaczenie ustne i piśmienne podł. Schultza „Uebungsbuch" aż do §. 72. 8 godz. Hennig. Powtarzanie odmiany wyrazów i uczenie się wokabuł 2 godz. Volmer.

Język niemiecki. a) *oddział niemiecki.* O użyciu przyimków i prawidła ortograficzne; co tydzień ćwiczenia ortograficzne lub małe wypracowanie domowe po poprzedniém rozbiorze zadania. Deklamacye i ćwiczenia w opowiadaniu czytanych w klasie wyimków z książki do czytania p. Bone cz. I. 2 godz. Hennig. b) *oddział polski.* *) Odmiana wyrazów podług Jerzykowskiego gram. Ćwiczenia w czytaniu, tłómaczeniu i opowiadaniu podług Ławickiego Wypisów. Co tydzień ćwiczenia ortograficzne lub exercitia. 2 godz. Ławicki.

Język polski. a) *oddział polski.* Czytanie i pisanie dyktando. Opowiadanie czytanych kawałków i uczenie się na pamięć wierszy z Wzorów prozy Rymarkiewicza Cz. I. Co dwa tygodnie pisano dyktando lub małe wypracowanie domowe treści opowiadającéj. 2 godz. Kozłowski. b) *oddział niemiecki.* Podług Wolińskiego i Schoenke książki elementarnéj lekc. 1—27. Tygodniowe exercitia lub extemporalia. 2 godz. Methner.

Religia w połączeniu z kl. V.

Geografia. Orografia, hydrografia i geografia polityczna Europy w najogólniejszych zarysach, podług Geografii Seydlitza. Szczegółowo Wielkie Księstwo Poznańskie podług własnego dyktatu. 2 godz. Kozłowski.

Arytmetyka. Powtórzenie 4 działań głównych z liczbami imiennemi i nauka o ułamkach 4 godz. Hennig.

Historya naturalna. Latem botanika: Rozbiór i opis najzwyczajniejszych roślin. Wycieczki botaniczne i zakładanie zielników podług danych wskazówek. Zimą zoologia: Opis najpospolitszych zwierząt ssących podług książki podręcznéj Schillinga. 2 godz. Kozłowski.

Kaligrafia. W pierwszém półroczu podług wzorów na tablicy pisanych, w drugiém podług pojedyńczych wzorów kaligraficznych. 3 godz. Krzyminiewski.

Rysunki. Zaczęto od prostéj linii, ztąd rozmaite figury w prostych liniach. Takież ćwiczenia przechodziło się z liniami krzywemi i mięszanemi. W pierwszém półroczu rysowali uczniowie podług wzoru rysowanego na tablicy, w drugiém podług stósownych wzorów litograficznych. 2 godz. Krzyminiewski.

Śpiewy. Czytanie nót. Skala C dur i jéj rozwój do góry i na dół. Rodzaje taktu, nóty i pauzy. Śpiewano pieśni na 1 głos. 2 godz. Kopitsch.

Ćwiczenia gimnastyczne tylko w lecie odbywać się mogły. Każdy z 6 oddziałów miał 1 godzinę tygodniowo po większéj części ćwiczenia bez przyrządów u Methnera i 1 godzinę ćwiczenia z przyrządami u Teichmüllera.

---

*) Zob. klasa V. Uwagę.

B. Verfügungen der vorgesetzten Behörden.

1. Mittheilung des Rescripts Sr. Excellenz des Herrn Ministers der geistlichen u. s. w. Angelegenheiten vom 14 Sept. 1864, wonach die bisherige höhere Knabenschule in Gnesen als vollständiges Progymnasium, insbesondere auch im Sinne des § 131 i g der Militär-Ersatz-Instruction vom 9. December 1858 anerkannt worden.

2. 10 Oct. Das von dem Geheimen Ober-Regierungsrathe u. s. w. Herrn Dr. Wiese im Auftrage des Herrn Ministers der geistlichen u. s. w. Angelegenheiten herausgegebene Werk „Das höhere Schulwesen in Preussen" wird zur Anschaffung für die Bibliothek der Anstalt empfohlen.

3. 20 Oct. In Folge Verfügung des Herrn Ministers erhält die Bibliothek der Anstalt die pro 1861. 1862. 1863 von sämmtlichen inländischen Gymnasien veröffentlichten Programme als Geschenk übersandt.

4. 15 Nov. 1864 und 25 Feb. 1865 die Ferienordnung betreffend *).

5. 27 December. Der Beitritt der Anstalt zum gegenseitigen Programmenaustausch sämmtlicher höherer Lehranstalten des Preussischen Staates wird genehmigt und sind von den hier erscheinenden Programmen jährlich 257 Exemplare an das Kön. Provinzial-Schul-Collegium einzusenden.

C. Chronik der Anstalt.

Das Schuljahr begann am 7 April 1864, nachdem Tags vorher die Aufnahme neuer Schüler stattgefunden.

Unter Gottes gnädigem Beistande verfloss dasselbe ohne jede Störung, nur dass Dr. Ławicki, im December aufs Neue erkrankt, im letzten Vierteljahr nicht die volle Zahl seiner Stunden geben konnte.

Am 31 Mai und den beiden darauf folgenden

* Die Dauer der Ferien ist folgende:
1. Osterferien: von Gründonnerstag bis Mittwoch nach Quasimodogeniti incl.
2. Pfingstferien: von Sonnabend vor bis Mittwoch nach dem Pfingstfeste incl.
3. Sommerferien: vom ersten Mittwoch resp. Sonnabend im Juli vier Wochen lang.
4. Michaelisferien: vom letzten Donnerstag im October bis zum zweiten Montag darauf incl.
5. Weihnachtsferien: in der Regel vom 23 December bis 3 Jan. incl.

B. Rozporządzenia władz wyższych.

1. Udzielono reskrypt J. W. ministra spraw duchownych i t. d., na dniu 14 Września 1864 wydany, na mocy którego dotychczasowa wyższa szkoła chłopców w Gnieźnie uznaną została za zupełne progimnazyum, mianowicie w myśl § 131 i g instrukcyi wojskowéj z dnia 9. Grudnia 1858.

2. Pod dniem 10 Października zalecono zakupienie dla biblioteki gimnazyalnéj dzieła „das höhere Schulwesen in Preusen" przez Tajnego Nadradzcę Regencyjnego i t. d. pana Dra. Wiese z polecenia Pana Ministra spraw duchownych i t. d. wydanego.

3. Pod dniem 20 Paźdz. Na skutek rozporządzenia Pana Ministra odbiera biblioteka zakładu w darze programata wszystkich gimnazyów krajowych w latach 1861. 1862. 1863 wydane.

4. Pod dniem 15 Listopada 1864 i 25 Lutego 1865 względem porządku wakacyi *).

5. Pod dniem 25 Grudnia przyzwolono na przystąpienie zakładu do wzajemnéj wymiany programatów wszystkich wyższych zakładów pruskich. 257 exemplarzy tutaj wychodzących programatów przesyłać należy cò rok do królewskiego prowincyonalnego Kolegium Szkólnego.

C. Kronika Zakładu.

Nowy rok szkólny rozpoczął się dnia 7 kwietnia 1864, a dnia poprzedniego przyjmowano nowych uczniów.

Przy pomocy Boskiéj upłynął bez wszelkiéj przerwy, wyjąwszy że Dr. Ławicki w Grudniu na nowo zaniemógłszy, w ostatnim kwartale nie mógł udzielać wszystkich swych lekcyi.

Na dniu 31 Maja i w dwóch następnych odbył

* Wakacye trwać mają:
1. Wielkanocne: od W. Czwartku aż do Środy po Niedzieli Przewodniéj włącznie.
2. na Zielone Świątki: od soboty przed Świątkami aż do środy po Świątkach.
3. wielkie wakacye: Od pierwszéj środy względnie soboty w Lipcu cztery tygodnie.
4. Świętomichalskie: od ostatniego czwartku w Paźdz. aż do drugiego poniedziałku włącznie.
5. na Boże Narodzenie: zwyczajnie od 23 Grudnia aż do 3 Stycznia włącznie.

Tagen unterwarf der Kön. Consistorial- und Provinzial-Schulrath, Herr D. Mehring die Anstalt einer eingehenden Revision. Dem hochverehrten Manne fühlt sich dieselbe verpflichtet, ihren aufrichtigen Dank auszusprechen für die ihr gütig geschenkte Theilnahme, wie für den wohlwollenden Sinn, mit welchem er ihre Leistungen beurtheilte.

Am 7 Juni veranstaltete die Schule einen gemeinsamen Spaziergang nach dem ³/₄ Meilen entfernten Stadtwalde und brachte den Tag, von dem schönsten Wetter begünstigt, unter zahlreicher Theilnahme der Eltern und Verwandten der Schulangehörigen mit Spielen, Turnübungen u. s. w. in erfreulicher, durch Nichts getrübter Fröhlichkeit hin.

In den Sommerferien wurden für die am Orte zurückbleibenden Schüler zwei Arbeitsstunden täglich unter Leitung eines Lehrers angesetzt. Es nahmen 40 Schüler daran Theil.

Am 22. März beging die Anstalt das Allerhöchste Geburtsfest durch Gesang und Declamationen der Schüler und eine Festrede des Unterzeichneten.

królewski Radzca Konsystoryalny i Szkólny pan D. Mehring ścisłą rewizyą zakładu. Zakład czuje się zobowiązanym do wynurzenia szczeréj wdzięczności Szanownemu Mężowi za okazany sobie łaskawie współudział, tudzież za przychylne względy, z jakiemi osądził jego działalność.

Dnia 7 Czerwca odbyła szkoła wspólną przechadzkę do miejskiego boru ³/₄ mili odległego i przepędziła dzień ten przy nader pięknéj pogodzie i licznym udziale rodziców i krewnych młodzieży szkólnéj na grach i ćwiczeniach gimnastycznych wśród pocieszającéj, niczem nie zamąconéj wesołości.

Podczas wielkich wakacyi zatrudniano uczniów miejscowych po dwie godziny dziennie pod kierunkiem jednego z nauczycieli. 40 uczniów wzięło w tém udział.

Dnia 22 Marca obchodził zakład Urodziny Najjaśniejszego Pana śpiewem, deklamacyami i mową solenną niżéj podpisanego.

D. Statistische Verhältnisse.

a) Frequenz.

Das Schuljahr ward eröffnet mit 257 Schülern (davon neu aufgenommen 67), im Wintersemester waren 259 Schüler (davon Einheimische 129, Auswärtige 130) und zwar in

D. Wiadomości statystyczne.

a) Liczba uczniów.

Przy rozpoczęciu roku szkólnego było uczniów 257 (z nich nowo przyjętych 67), w półroczu zimowém było 259 (pomiędzy niemi 129 miejscowych, 130 zamiejscowych) i to w klasie

	II.	III.	IV.	V.	VI.	Summa.	
evangelische	3	12	10	25	15	65	ewang.
katholische	13	28	31	32	29	133	katol.
jüdische	2	7	15	14	23	61	żydów
zusammen	18	47	56	71	67	259	ogółem.

b) Für die Bibliothek wurde angeschafft:

Dla biblioteki zakupiono:

v. Rönne, Schulwesen. Wiese, d. höhere Schulwesen. Stiehl Centralbl. 1862–64. Schmid Ency-
clop. Nägelsbach Gymn. Pädagogik. Ersch und Gruber Encycl. 127 Bde. Passow, Klotz Lexika.
Bernhardy, griech. und röm. Lit. Gesch. Nägelsbach, lat. Stil. Rossbach und Westphal Metrik.
O. Müller und Lattmann, griech. Gramm. Homer Odyss. v. Düntzer. Xenoph. Anab. v. Rehdantz.
Thucyd. ed. Poppo. Cicero ed. Orelli. Horat. ed. Orelli. Hor. Sat. ed. Peerlcamp. Kirchner. Göll,
Bilder aus Hellas und Rom. Zeitschr. für Gymn. Wesen 1864. Neue Jahrb. für Philol. und Pä-
dag. 1864. Grimm, Geschichte der deut. Sprache, Urspr. d. Spr. Gervinus. Gesch. d. d. Dichtung.
Plönnies und Rieger Kudrun. Linde, Słownik. Maciejowski, piśmienn. Wojcicki. hist. liter. Kon-
dratowicz hist. liter. Smith, poln. Gramm. Mätzner, franz. Gramm. Demogeot, liter. franç. Dict.
de l'Academie. Dielitz u. a. Handwörterbuch. Racine, Molière, Lafontaine Oeuvres. Rousseau Emile.
Kreyssig Shakespeare. St.Mill Logik. Drobisch Psychologie. Lazarus. Leben d. Seele. Schwegler,

Aristoteles Ethik. Humboldt, Kosmos. Atlas dazu v. Bromme. Leunis Synopsis der drei Naturreiche. Brehm Thierleben. Lorck Flora Prussica. Auerswald, botan. Unterhalt. Schacht, Mikroskop. Littrow, Wunder des Himmels. Müller-Pouillet Physik. Grunert Archiv für Math. Bd. 26—42. Schlosser, Weltgesch. Weber Weltgesch. Macaulay, Gesch. v. England. Daniel, Geographie. Ritter Allg. Erdkunde, Einl. zur allg. Geogr. u. a. Petermann, geogr. Mittheilungen 1864.

Für die Schülerbibliothek:

Dla biblioteki uczniów:

Schiller, Lessing, Klopstock, Herder, Bürger, Seume, Platen, Chamisso, Körner Werke. Göthe Herm. Rein. Götz. Rückert, Uhland Gedichte. Voss Luise. Gellert Fabeln und Erzählungen. Hebel Schatzkästlein. Nibelungen, Gudrun, Heldenbuch, Amelungenlied, Edda. Heliand v. Simrock Schwab, deutsche Volksbücher. Pröhle Sagen. Grimm K. u. Haus-Märchen. Shakespeare Dramen. Ossian v. Ahlwardt. Tegnèr Frithjofssage. Guhl u. Koner, Leben d. Gr. u. Römer. Lübker, Reallexikon. Stoll Mythologie, Götter u. Heroen. Schwab, Sagen d. Alterthums. Bässler Hellas, Rom, Hell. Heldensaal. Lange, Herodot. Eckstein, Jugendbibl. des griech. u. deut. Alterthums. Becker Weltgeschichte. Kugler, Friedrich d. Gr. Archenholz, 7 jähr. Krieg. Droysen, York. Körner, Charactergemälde. Illustrirtes Thierreich. Rossmässler d. Wasser. Kane Nordpolfahrten. Berlepsch Alpen. — Cooper Lederstrumpferzählungen. Conscience Werke. Nieritz Jugendbibl. F. Schmidt Jugendbibl. Andersen, Colshorn, Musäus Märchen.

Brodziński, Krasicki, Mickiewicz. Trembecki Dzieła. Drużbacka, Woronicz, X. Antoniewicz Poezye. Baliński Pisma. Klonowicz Flis. Szymonowicz Sielanki. Lenartowicz Lirenka. Małecki, List. żel. Byron Poezje. Mazepa prz. Chodźko. Goethe Herm. i Dor. prz. Czajkowski. Kalderon Kochankowie Nieba. Grabowski lit. i kryt. M. Mochnacki o liter. XIX. w. Mickiewicz Rzecz o liter. Gruszczyński o Mickiewiczu. Siemieński wieczory pod lipą, Ostatni rok Stan. Aug. Pielgrzym w Dobromilu. Libelt Dziewica Orl. Popliński hist. powsz. Ja. Ka. Ra. Pamiątki. Karpiński Pamiętniki. Przezdziecki Podole, Woł. Ukr. St. W. Listy z zagranicy. Wspomn. Wschodu. Arago podróż na około świata. Goszczyński Dziennik podr. do Tatrów. Przez Kaukaz do Persyi. Pol Obrazy z życia i podróży. Kraszewski obr. z życia i podróży, Czercza Mogiła, Stancz. Kronika, Obrazki wiejskie. Ostap Bondarczuk. Goszczyński, Król Zamcz. Korzeniowski Emeryt, Wędrówki Oryg. E. Jaraczewska Powieści. Dycalp, Wspomn. uniw. Nowe opowiadania. Pamiętnik Elfa. J. Chodźko Obr. litewskie. Bonaw. z Kochan. Święcone, Wspomn. o Kownie, Winc. Wilczek i t. d. Chołoniewski Sen w Podh. Dwa wieczory. M. Czajkowski St. Czarnecki. Tarsza Tajkury. Wilkoński Ramoty. Rzewuski Nie-bajki, Teofrast polski. Wiszniewski Charaktery. Bochwic Obr. myśli mojéj. Andersen Improwizator prz. Feldman., Tylko grajek przez Lewestam. Hofm. z Tańskich Jan Kochanowski w Czarnolesiu, Krystyna. Święte niewiasty, Pamiątka po dobr. matce. Bibl. domowa tom 2. 4. 5. 8. 9. 18—21. Schmidt Turcy pod Wiedniem, Powieści prz. Skimborowicz. Wielogłowski Jedynaczka. Bibl. malownicza. Estkowski Szkółka dla dzieci I. II. Szkoła dla młodz. V. Antoniewicz Obrazki z życia. Św. Izydor, Wspomn. missyjne. Powieści Jadama. Dmochowski Opowiadania ojca. Rej żywot człow. poczciwego.

Ausser der S. 34 erwähnten Schenkung von Programmen seitens Sr. Excellenz des Herrn Ministers sind der Anstalt geschenkt worden: von Herrn Buchhändler J. B. Lange hier ausser einer grossen Anzahl von Jahrgängen verschiedener Zeitschriften (und einem Tellurium) gegen 200 Bände, meist für die Schülerbibliothek geeignet, zum Theil auch zur Begründung einer Sammlung von Schulbüchern zur Unterstützung ärmerer Schüler, zu welchem Zwecke auch von mehreren Lehrern der Anstalt beigetragen wurde; ferner von der F. Hirt'schen Buchhandlung in Breslau 20 Bände von Verlagswerken derselben, ebenso mehrere Bände von der

Oprócz wymienionego na str. 34 podarunku programatów ze strony Jaśnie Wielm. pana Ministra podarowali zakładowi: pan księgarz J. B. Lange oprócz znacznéj liczby roczników rozmaitych pism peryodycznych (i tellurium) około 200 tomów, przydatnych po większéj części dla biblioteki uczniów, a w części także do zbioru książek szkólnych dla uczniów uboższych, do czego się także kilku nauczycieli zakładowych przyczyniło; księgarnia F. Hirta w Wrocławiu 20 tomów dzieł własnego nakładu, tudzież kilka tomów księgarnia Żupańskiego w Poznaniu, pan Registrator tutejszego magistratu Gaedike cztéry tomy.

Żupański'schen Buchhandlung in Posen, von Herrn Magistrats-Registrator Gaedike hier vier Bände.

Für diese Geschenke wird im Namen der Anstalt der herzlichste Dank ausgesprochen.

Za te dary składa zakład nasz uprzejme podziękowanie.

Für das physikalische Kabinet wurde angeschafft:

Luftpumpe (nach Bianchi). Grosses Mikroskop, Linsenstoss, Winkelspiegel, Fernrohr. Electrisirmaschine (nach Winter) mit Funkenzieher, Entlader, Glockenspiel, Leydner Flasche, electr. Batterie, Electroskop. Electrophor. Telegraph. Apparat (nach Morse). Electromagnet. 2 Grovesche, 2 Bunsensche Elemente. Volta'sche Säule. Apparat zum Demonstriren der Ampèreschen Theorie nebst Solenoid. Jnductionsapparat (nach Dubois-Reymond). Schwimmender Strom. Pulverentzündungsapparat. Hufeisen- und Stab-Magnet. Declinations- und Inclinationsnadel. Zwei Thermometer (sämmtlich von J. & R. Gaebler in Posen).

Geschenkt ward von dem Lehrer der Physik ein Prisma, Stereoskop und einige Linsen.

Dla gabinetu fizykalnego zakupiono:

Pompę pneumatyczną (podług Bianchiego), wielki drobnowidz, sześć soczewek, dalekowidz, machinę elektryczną (podług Wintera) z potrzebnemi przyrządami, flaszkę lejdeńską, bateryą elektryczną, elektroskop, elektrofor, aparat telegraficzny (podług Morsego), magnes elektryczny, dwa elem. Grovego, dwa Bunsena, stós Volty, aparat do okazania teoryi Ampèra, aparat indukcyjny (podług Dubois-Reymond), aparat do zapalania prochu, podkowę i laskę magnetyczną; igłę deklinacyjną i inklinacyjną, dwa termometry (wszystko zakupiono u J. & R. Gaeblera w Poznaniu).

Nauczyciel fizyki podarował prisma, stereoskop i kilka soczewek.

d) An sonstigen Unterrichtsmitteln wurde angeschafft:

Mineraliensammlung von 131 Nummern, vom Bergamte in Freiberg bezogen und durch dankenswerthe Schenkungen des Maurermeisters Herrn Ballenstedt hierselbst vermehrt. — Naturgeschichtliche Abbildungen (Berlin bei Winkelmann). — Ein Herbarium und eine zoologische Sammlung ist im Entstehen. — Ein Erdglobus (12"Durchmesser) mit Meridian, Compass u. s. w. Sydow's Wandatlas. Kiepert Hellas, Italia. Handke Wandkarte der Provinz Posen. — Zeichenvorlagen von Hermes, Gurlitt u. a. Schreibvorschriften von Guhra.

Z innych środków naukowych zakupiono:

Zbiór mineraliów składający się z 131 numerów, zakupiony od Urzędu górniczego w Fryburgu i powiększony darami tutejszego mistrza mularskiego pana Ballenstedta zasługującemi na podziękowanie. — Ryciny do historyi naturalnéj (Berl. u Winkelmanna). — Herbarium i początek zbioru zoologicznego. — Globus z meridianem i kompasem i t. d. Sydowa atlas ścienny. Kieperta Hellas, Italia. Handtke mapa ścienna W. X. Poznańskiego. — Wzory rysunków Hermesa, Gurlitta i innych. Wzory kaligraficzne Guhry.

Vertheilung der Unterrichtsstunden im Winter 1864—1865.
Wykaz ogólny nauczycieli i nauk w półroczu zimowém 1864—1865.

Lehrer. Nauczyciele.	Ordinar.	II.	III.	IV.	V.	VI.	
Dr. Methner.	II.	Latein 9 Deutsch 2	Naturkunde 2			Polnisch † 2	15.
Dr. Ławicki.	III.	Polnisch 2	Latein 10 Polnisch 2		Deutsch * 2 Polnisch * 2	Deutsch * 2	20.
Dr. Teichmuller.	IV.	Griechisch 6	Griechisch 6 Deutsch 2	Latein 10			24.
Dr. v. Kozłowski.		Mathematik 4 Physik 2	Mathematik 3	Polnisch 2	Polnisch † 2 Geographie 2 Naturkunde 2	Polnisch * 2 Geographie 2 Naturkunde 2	23.
Hennig.	VI.			Mathematik 3	Evangelische Religion 3 (V.–VI.) Rechnen 3	Latein 8 Deutsch † 2 Rechnen 4	23.
Dr. Volmer.		Französisch 2 Geschichte 3	Französisch 2 Geschichte 3	Französisch 2 Geschichte 3	Französisch 3	Latein 2	20.
Pankow.	V.			Griechisch 6 Deutsch 2	Latein 10 Deutsch † 2		20.
X. Ołyński.		Hebräisch 2 Religion 2	Religion 2 (III.–IV.)		Religion 3 (V.–VI.)		9.
Fliess.		Religion 2	Religion 2 (III.–IV.)				4.
Krzyminiewski.		Zeichnen 2 (II.–III.)		Zeichnen 2	Zeichnen 2 Kalligraphie 3	Zeichnen 2 Kalligraphie 3	14.
Kopitsch.		Gesang 2. (II.–IV.)			Gesang 2	Gesang 2	6.

† für Schüler deutscher — * für Schüler polnischer Abkunft.
† dla uczniów niemieckiego * dla uczniów polskiego pochodzenia

ORDNUNG
der öffentlichen Prüfung.

Dienstag den 11. April Nachm. von 2 Uhr an.

Sexta.	Latein	Hennig
	Geographie	v. Kozłowski
Quinta.	Französisch	Volmer
	Latein	Pankow
Quarta.	Mathematik	Hennig
	Griechisch	Pankow
Tertia.	Geschichte	Volmer
	Griechisch	Teichmüller
Secunda.	Latein	Methner
	Mathematik	v. Kozłowski

Schlussworte des Dirigenten.
Chorgesang der Schüler.

Während der Prüfung werden Probeschriften u. Zeichnungen der Schüler zur Ansicht ausliegen.

Mittwoch Vormittag Vertheilung der Censuren und Bekanntmachung der Versetzungen.

PORZĄDEK
popisu publicznego.

We Wtorek dnia 11 Kwietnia po połud. o 2 godz.

Hennig	Łacina.
v. Kozłowski	Geografia.
Volmer	Francuskie.
Pankow	Łacina.
Hennig	Matematyka.
Pankow	Greckie.
Volmer	Historya.
Teichmüller	Greckie.
Methner	Łacina.
v. Kozłowski	Matematyka.

Przemówienie dirigenta.
Śpiew choralny uczniów.

Podczas popisu przedłożone będą do przejrzenia pisma wzorowe i rysunki uczniów.

W środę przed południem rozdane będą uczniom świadectwa i ogłoszone promocye.

Das neue Schuljahr beginnt Donnerstag den 27 April früh 8 Uhr. Tags vorher am 26 April früh um 9 Uhr findet die Prüfung und Aufnahme neuer Schüler in alle Klassen bis Ober-Secunda incl. statt. Behufs der Aufnahme ist ein Tauf- (Geburts-)Schein und ein Impfattest beizubringen, ebenso ein Zeugniss über den zuletzt genossenen Unterricht.

Das Schulgeld beträgt vierteljährlich (incl. Bibliothek- und Turngeld) 4 Rthl. 7 Sgr. 6 Pf. die Inscriptionsgebühren 1 Rthl. 10 Sgr.

Auswärtige Eltern, welche ihre Söhne der Anstalt übergeben wollen, werden darauf aufmerksam gemacht, dass die Wahl des Unterkommens derselben durchaus der Genehmigung des Dirigenten der Anstalt bedarf.

Zugleich wird darauf aufmerksam gemacht, dass vor dem ordnungsmässigen Beginn der Ferien (siehe Anmerkung zu S. 34) kein Schüler beurlaubt werden darf und dass zu spätes Eintreffen nach den Ferien in jedem Falle bestraft wird, ausser wenn es in einer durch ärztliches Attest bescheinigten Krankheit Entschuldigung findet. — Beurlaubungen von Schülern auf einen oder mehrere Tage während der Schulzeit können nur in besonders dringenden Fällen und zwar nie ohne einen schriftlichen Antrag des Vaters resp. Vormundes des betreffenden Schülers ertheilt werden.

Nowy rok szkólny rozpocznie się w czwartek dnia 27 Kwietnia z rana o 8 godzinie. Dnia poprzedniego 26 Kwietnia z rana o 9 godzinie odbędzie się popis i przyjęcie nowych uczniów do wszystkich klas aż do sekundy wyższéj włącznie. W tym celu powinni złożyć metrykę, świadectwo szczepionéj ospy, tudzież świadectwo wykazujące ich postępy w naukach.

Szkólne (wraz za bibliotekę i ćwiczenia gimnastyczne) wynosi kwartalnie 4 tal. 7 sgr. 6 fen., od wpisu płaci się 1 tal. 10 sgr.

Zamiejscowych rodziców, którzy synów swoich szkole naszéj powierzyć zamyślają, uwiadamiamy, że wybór mieszkania dla nich koniecznie przyzwolenia dirigenta zakładu potrzebuje.

Zarazem zwraca się uwagę na to, że przed rozpoczęciem wakacyi (patrz uwaga str. 34) żadnemu z uczniów pozwolenie do wyjazdu udzielonem być nie może i że zapóźny przyjazd po wakacyach w każdym razie ukaranym będzie, chyba że chorobą poświadczoną świadectwem lekarskiém usprawiedliwionym będzie. — Uwolnienia uczniów na jeden lub kilka dni w ciągu czasu szkólnego udzielone być mogą tylko w przypadkach naglących i to tylko na skutek piśmiennego wniosku ojca albo opiekuna.